

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
Педагогічний факультет
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему:

**«СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА
ЧЛЕНІВ ЇХНІХ СІМЕЙ З ДОСВІДУ РОБОТИ ГО «СИЛА ГРОМАДИ»**

Виконав:

Студент 2 курсу, групи СРСП-21м
Спеціальності 231 «Соціальна робота»
ОП «Соціальна педагогіка»
Собків Остап Ярославович

Керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент
Дідух Ірина Ярославівна

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент
Ворощук Оксана Дмитрівна

Івано-Франківськ – 2025 р.

ЗМІСТ

Вступ	3
РОЗДІЛ 1. Поняття та характеристика соціальної роботи із військовослужбовцями та їхніх сім'ями.....	6
1.1. Теоретичний аналіз соціальної роботи із військовослужбовцями та їх сім'ями як предмету наукового дослідження;	7
1.2. Сучасне нормативно-правове забезпечення та державні гарантії соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та їх сімей в Україні	13
Висновки до розділу 1.....	20
РОЗДІЛ 2. Дослідження шляхів оптимізації соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та їх сімей в Україні та світі.....	23
2.1. Зарубіжний досвід в сфері соціальної підтримки військовослужбовців та членів їхніх сімей;.....	23
2.2. Актуальний стан вітчизняного громадського сектору в питаннях захисту та підтримки військовослужбовців та їх сімей.	29
Висновки до розділу 2.....	38
РОЗДІЛ 3. Виявлення та аналіз потреб військовослужбовців, а також способи їх задоволення на основі діяльності ГО «Сила Громади»	42
Висновки до розділу 3.....	59
Висновки	61
Список використаних джерел.....	64

Вступ

Ветерани російсько-української війни становлять окрему соціальну групу, яка зробила надзвичайно вагомий внесок у захист незалежності та територіальної цілісності нашої держави. Ці люди заслуговують на глибоку шану, вдячність і всебічну підтримку з боку суспільства та державних інституцій, адже саме завдяки їхній готовності жертвувати власним комфортом, професійними можливостями, здоров'ям і навіть життям українці мають шанс на безпечне майбутнє в умовах війни та загальної нестабільності. Проте повернення до мирного життя нерідко виявляється складним процесом, що супроводжується численними труднощами: необхідністю звикання до нових соціальних умов, подоланням психологічних наслідків служби, вирішенням питань медичної допомоги, працевлаштування, освіти, житла та соціальної інтеграції загалом.

У зв'язку з цим особливо важливо досліджувати потреби та очікування ветеранів, аналізувати їхню оцінку різних сфер життя, а також вивчати, наскільки доступними та ефективними є чинні соціальні послуги й пільги. З огляду на це основною метою нашого дослідження є аналіз системи соціальної підтримки ветеранів та членів їхніх родин на рівні громади (зокрема Коломийської), оцінювання рівня задоволеності отриманими послугами, виявлення бар'єрів доступу до допомоги та визначення шляхів удосконалення місцевої політики у сфері ветеранської підтримки.

Попри значний обсяг загальнонаціональних досліджень проблематики ветеранів, важливо враховувати, що кожна територіальна громада має власні особливості, ресурсну спроможність і соціальний контекст. Розуміння цих специфічних характеристик дозволяє точніше формувати пріоритети та розробляти адресні програми допомоги, які відповідають реальним потребам ветеранів. Крім того, такий підхід сприяє посиленню співпраці між громадським сектором, органами місцевого самоврядування та ветеранськими організаціями, покращує ефективність управлінських рішень і забезпечує їхню прозорість.

Дослідження потреб ветеранів на рівні громади має ключове значення для успішної інтеграції ветеранів у мирне життя, захисту їхніх прав і підвищення якості їхнього повсякденного існування. Місцеві громади можуть виступати надійною опорою для колишніх військовослужбовців, створювати умови для їхньої адаптації, забезпечувати різні форми підтримки та брати участь у формуванні солідарного, демократичного суспільства, у якому ветерани займають активну та гідну роль.

Об'єктом дослідження виступає система соціальної підтримки військовослужбовців, ветеранів та членів їхніх родин у межах територіальної громади.

Предмет дослідження становлять потреби ветеранів та їхніх сімей, а також перелік соціальних послуг, що надаються їм у Коломийській територіальній громаді, з особливим акцентом на діяльність громадської організації «Сила Громади».

У ході роботи були застосовані **методи** анкетного опитування, інтерв'ю, контент-аналізу й порівняльного аналізу. Дослідження містить результати емпіричного вивчення умов і досвіду ветеранів у Коломийській ТГ, детальний огляд діяльності ГО «Сила Громади», а також визначає ключові напрями подальшого вдосконалення системи соціальної підтримки на місцевому рівні.

Задля досягнення встановленої мети нами було виокремлено наступні завдання дослідження:

- 1) охарактеризувати специфіку соціальної роботи із військовослужбовцями та їх сім'ями;
- 2) проаналізувати сучасну вітчизняну нормативно-правову базу в сфері забезпечення захисту прав та свобод військовослужбовців та їх сімей;
- 3) провести дослідження міжнародного досвіду визначення та забезпечення потреб військовослужбовців та їх сімей;
- 4) вивчити стан залучення громадського сектору у процес соціально-психологічної допомоги військовослужбовцям та їх сім'ям;

5) сформулювати рекомендації для підвищення ефективності соціальної політики на місцевому рівні громади Коломийщини.

Наукова новизна полягає у визначенні реальних потреб і бар'єрів доступу ветеранів до послуг на рівні територіальної громади та у формуванні пропозицій щодо розвитку локальної ветеранської політики у Коломийській територіальній громаді. Практичне значення полягає в можливості використання результатів дослідження органами місцевого самоврядування, соціальними службами, ветеранськими об'єднаннями й НУО.

Апробація кваліфікаційної роботи: основні положення, висновки та результати кваліфікаційної роботи були презентовані та обговорені в межах III Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку соціальної роботи в Україні та зарубіжжі», присвяченої Міжнародному дню сім'ї та 20-річчю створення кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи (15–16 травня 2025 р.). Тези доповіді на тему: Дослідження потреб та послуг для військовослужбовців, ветеранів та членів їхніх родин у Коломийській територіальній громаді (ГО «Сила громади»).

Структура магістерської роботи: зумовлена метою і завданнями дослідження і включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел. Загальний обсяг становить 69 сторінок.

РОЗДІЛ 1. Поняття та характеристика соціальної роботи із військовослужбовцями та їхніх сім'ями.

Соціальна робота є специфічною сферою професійної діяльності, спрямованою на формування сприятливих соціальних умов для покращення якості життя людини та підвищення добробуту суспільства загалом. Її завдання полягають у захисті прав особистості, допомозі у подоланні життєвих труднощів та сприянні позитивним соціальним змінам. Основний зміст професійної соціальної роботи полягає в налагодженні збалансованих правових та соціально-економічних відносин між індивідом і суспільством, забезпеченні підтримки в процесі вирішення особистих і соціальних проблем, створенні умов для гідної самореалізації та повноцінної участі в житті громади. Відтак у центрі уваги соціальної роботи перебуває конкретна людина, яка стає клієнтом соціального працівника та потребує компетентного, науково обґрунтованого підходу до розв'язання власних труднощів [1].

Збройна агресія росії проти України, що розпочалася у 2014 році, триває й сьогодні, охоплюючи три основні періоди: антитерористичну операцію (АТО), операцію об'єднаних сил (ООС) та етап повномасштабної війни. Протягом цього часу українські військовослужбовці невпинно ведуть боротьбу проти окупанта, і їхня кількість постійно зростає, так само як і кількість ветеранів та ветеранок. У цих умовах актуальним стає формування дієвої та стійкої системи соціальної підтримки для тих, хто вже повернувся з війни, і тих, хто ще повернеться після перемоги [2]. Адже в умовах гібридної агресії надзвичайно важливим є не лише забезпечення належної обороноздатності держави, а й створення ефективних механізмів соціально-психологічної адаптації військових та всіх осіб, які долучаються до захисту суверенітету України.

1.1. Теоретичний аналіз соціальної роботи із військовослужбовцями та їх сім'ями як предмету наукового дослідження;

Як вже було зазначено, формування сучасної ефективної соціальної політики в Україні потребує раціонального та повного використання наявних соціальних ресурсів. У нинішніх умовах розвитку суспільства соціальна робота набуває значення інтегрованої, багатоаспектної діяльності, спрямованої на задоволення гарантованих державою соціальних потреб та психологічних запитів населення, особливо представників соціально вразливих категорій. Одним із ключових напрямів сучасної соціальної роботи виступає соціально-психологічна підтримка, що забезпечує допомогу людям у складних життєвих ситуаціях.

Питання надання соціально-психологічної допомоги постраждалим унаслідок воєнних дій активно вивчають такі дослідники, як А. Бойченко, В. Зливков, Л. Прохоренко, Д. Романовська, М. Слюсаревський та інші. Проблематика соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій є об'єктом зацікавлення як українських, так і зарубіжних учених, серед яких: В. Алещенко, О. Андрюшин, Н. Бідюк, А. Бірюченко, Ю. Бриндіков, Ю. Венскович, В. Гречанінов, А. Іваненко, С. Даниленко, А. Коваленко, О. Ковальчук, А. Красильщиков, В. Кривошей, Л. Круглов, С. Кучеренко, В. Лазарев, О. Миленний, В. Мулява, В. Осьодло, О. Сасько, О. Сафін, Т. Стародуб, О. Хміляр, а також L. Calhoun, D. Kishbaugh, R. Laufer, R. Skurfield, C. Williams, J. Wilson та ін. Психологічні наслідки участі у бойових діях і їхній вплив на особовий склад детально проаналізовано в роботах О. Блінова, А. Бородія, В. Крайнюка, Є. Литвиновського, О. Макаревича, А. Романишина та інших авторів. У своїх дослідженнях науковці розглядали адаптацію як багатовимірний процес, що залежить від численних чинників, зокрема умов стресу, кризових ситуацій та специфіки військової служби. Окрему увагу вони приділяли адаптації

військових, скорочених у процесі реформування армії, та осіб, які брали участь у міжнародних і внутрішніх збройних конфліктах.

Організаційні засади реабілітаційної роботи з військовими стали предметом дисертаційних досліджень. Так, Ю. Бриндіков аналізував теоретичні й практичні підходи до реабілітації учасників бойових дій у системі соціальних служб; В. Горлинський досліджував механізми соціально-моральної регуляції у Збройних Силах України; В. Лесков вивчав соціально-психологічні аспекти реабілітаційної роботи з військовослужбовцями із зон конфліктів; Є. Потапчук зосередив увагу на організації психологічної реабілітації в сім'ях військових; Ю. Широбоков розглядав процеси реінтеграції колишніх військовополонених у цивільне життя.

Таким чином, дослідження проблем адаптації військовослужбовців та ветеранів є надзвичайно актуальним у контексті подій, що відбуваються в Україні. Здатність людини пристосуватися до нових соціальних умов, нового статусу або ролі впливає не лише на її психоемоційний стан, але й на поведінку, взаємини з оточенням та особистісний розвиток загалом. Аналіз сучасних наукових підходів до теми адаптації та реабілітації УБД свідчить, що питання соціально-психологічної адаптації та механізмів її формування досі залишаються недостатньо дослідженими. Брак комплексних наукових робіт у цій сфері і став чинником, що визначив актуальність та вибір теми цієї статті.

Більшість людей, у тому числі й військовослужбовців, не завжди можуть без серйозних наслідків для психічного чи фізичного здоров'я витримати екстремальні умови війни. Адаптація до бойових дій, постійної небезпеки та різкої зміни життєвих орієнтирів є надзвичайно складним процесом. Водночас повернення до мирного життя після перебування на фронті — навіть якщо це було декілька тижнів — нерідко стає не менш травматичним. Психологічна перебудова, яка відбувається після війни, може тривати роками та супроводжуватися значними внутрішніми стражданнями. У багатьох учасників бойових дій формується посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) — психічний стан, що виникає унаслідок пережитих травматичних подій

(військових атак, катастроф, тортур, ситуацій, що загрожують життю чи безпеці) та характеризується відчуттям сильного страху, безпорадності або жаху [3].

Проблеми людей, які повернулися з війни, нині є одними з найгостріших у суспільстві. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває розбудова ефективної системи реабілітації, а нові форми та стратегії ведення гібридної війни вимагають від фахівців соціально-психологічної сфери оперативного реагування на потреби ветеранів та військовослужбовців щодо організації комплексних програм адаптації.

Сильний вплив різних стресогенних факторів — економічних, політичних, соціальних, військових, інформаційно-психологічних — може спричиняти розлади психіки різної тяжкості. Це нерідко стає причиною часткової або повної втрати працездатності, погіршення фізичного і психічного здоров'я. Згідно з дослідженнями, значна частина осіб, звільнених зі служби за контрактом, — це люди віком до 45 років, які мають сім'ї та повертаються до цивільного життя у конкурентних умовах ринку праці. За високого рівня безробіття їм доводиться конкурувати з фахівцями, що мають аналогічний рівень освіти та навичок.

У цих умовах особливо загострюються такі проблеми:

1. труднощі соціальної та психологічної адаптації в мирному суспільстві;
2. недостатнє матеріальне та фінансове забезпечення після звільнення зі служби;
3. невідповідність військової спеціальності вимогам сучасного ринку праці або втрата цивільних навичок;
4. наявність симптомів ПТСР та потреба у кваліфікованій психологічній підтримці;
5. поранення чи професійні хвороби, що вимагають довготривалої медичної та психотерапевтичної реабілітації [4].

Відповідно до визначення ВООЗ, психічне здоров'я — це стан благополуччя, за якого людина здатна реалізувати свій потенціал, справлятися зі стресами, ефективно працювати та робити внесок у життя громади. Тому

психічне здоров'я є невід'ємною складовою загального здоров'я і безпосередньо впливає на якість життя.

Для забезпечення повноцінного відновлення психологічного стану ветеранів потрібні узгоджені дії різних секторів — державних структур, місцевого самоврядування та неурядових організацій. Саме громади та громадські ініціативи мають змогу найкраще розуміти реальні потреби ветеранів і організовувати доступну психосоціальну допомогу.

Психосоціальну допомогу слід розуміти як комплекс заходів, спрямованих на підтримку психологічного та соціального благополуччя людини, профілактику психічних розладів та покращення якості життя. Психологічний стан особистості тісно пов'язаний із соціальними чинниками — взаєминами, сімейним середовищем, економічними умовами та участю в житті громади. Тому психологічну та соціальну допомогу доцільно розглядати як взаємопов'язані елементи єдиного процесу.

Основні форми соціально-психологічної допомоги включають:

1. **Кризову психологічну допомогу** — екстрені втручання у ситуаціях сильного емоційного напруження, небезпеки, психотравмування, ризику суїциду чи інших критичних подій.
2. **Психологічне консультування** — роботу, орієнтовану на вирішення конкретних життєвих труднощів: стосунків, сімейних питань, особистісних переживань, підтримку психічного здоров'я. Зазвичай консультування є короткостроковим і має терапевтичний ефект.
3. **Психотерапію** — глибокий процес психологічної допомоги, спрямований на подолання емоційних розладів, травматичних переживань, невротичних чи особистісних труднощів. Психотерапія може проводитися у формі діалогових, тілесноорієнтованих, творчих чи інших методів і триває від кількох десятків зустрічей до більш тривалого періоду, залежно від потреб клієнта [5].

Фахівці наголошують, що завдання, які постають перед психологами, не можна вирішувати окремо одне від одного — кожна проблема є частиною

ширшого комплексу викликів. Це означає, що наслідки бойових дій для різних людей проявляються по-різному, а тому ефективна допомога можлива лише за умови тісної взаємодії між спеціалістами різних профілів, які працюють над спільною метою — підтримати постраждалу людину.

Особливим напрямом діяльності психологічних служб, що працюють із потерпілими від збройної агресії, є створення відповідного середовища для їхнього відновлення. Маючи знання про психологічні особливості постраждалих, фахівці можуть пропонувати шляхи облаштування умов базового забезпечення — доступу до води, харчування, місць проживання та інших елементів, які впливають на стан людини.

Журба І., Якушев О., Тернова Л., Самара Н. та Присяжненко Ю. досліджували основні підходи до соціальної реабілітації учасників бойових дій. На основі аналізу відкритої статистичної інформації щодо чисельності ветеранів, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів сімей загиблих, вони запропонували алгоритм первинної допомоги при ПТСР [6].

Бейкун А. та Клачко А. визначають соціальне забезпечення військовослужбовців як діяльність держави, що чітко регулюється законодавством та спрямована на формування системи соціальних гарантій для реалізації конституційних прав і задоволення матеріальних та духовних потреб військових. Дослідники підкреслюють специфічність соціального статусу військовослужбовця та військової сфери загалом, що потребує підвищеного рівня державного соціального захисту [7].

Соціально-психологічні аспекти проблем військових детально вивчає Н. Ф. Дідик. Вона акцентує увагу на тому, що військові, які тривалий час виконують бойові завдання, часто стикаються з різноманітними сімейними труднощами. Дослідниця виокремлює три основні етапи таких проблем. Перший — це страх за життя та здоров'я військового, емоційні труднощі у дітей, побутові навантаження на родину. Другий етап характеризується хвилюванням військових за стан сім'ї, фінансову стабільність та поведінку дітей. На третьому етапі, через взаємне напруження, з'являється відчуженість, замкненість,

холодність у стосунках між подружжям і між батьками та дітьми. Аналізуючи ситуації з практики, науковиця дійшла висновку про необхідність системної психологічної та соціальної підтримки родин військових, адже стан близьких безпосередньо впливає на морально-психологічний стан самих військовослужбовців [8].

Отже, проблеми військових неминуче позначаються й на їхніх сім'ях, формуючи як соціальні, так і психологічні наслідки. Це підтверджує, що соціальна робота з цією категорією населення включає широкий спектр складних завдань. Дослідники виділяють кілька основних видів соціальних послуг для військовослужбовців та їхніх родин: інформування, консультування, посередництво, представництво інтересів, кризове втручання, інтеграція та реінтеграція, соціально-психологічна реабілітація, а також соціальний супровід сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Консультування трактується як комплекс дій, необхідних для допомоги людині в подоланні складної життєвої ситуації. До його складових належать:

- психологічне консультування;
- надання інформації щодо отримання медичної чи правової допомоги;
- формування індивідуального плану виходу зі складної ситуації;
- аналіз проблем клієнта та пошук шляхів їх вирішення.

Посередництво передбачає допомогу в урегулюванні конфліктів та підтримку взаємодії між різними сторонами соціальних відносин.

Соціальний супровід сімей військових включає психологічну підтримку, навчання соціальним навичкам (наприклад, особливості догляду та виховання дітей), а екстрене втручання спрямоване на швидку стабілізацію стану людини у кризовій ситуації та мінімізацію її наслідків [9].

Як бачимо, соціальний супровід має комплексний і багаторівневий характер, і саме від його якості значною мірою залежить ефективність соціальної підтримки військовослужбовців та їхніх сімей. Проведення детальних та всебічних досліджень особливостей соціального супроводу, особливо в умовах

воєнного стану, є важливим кроком для об'єктивного усвідомлення викликів, з якими стикаються військові та їхні родини.

1.2. Сучасне нормативно-правове забезпечення та державні гарантії соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та їх сімей в Україні

Зростання кількості ветеранів унаслідок повномасштабної агресії росії проти України зумовило необхідність якнайшвидшого створення ефективних державних механізмів соціальної підтримки захисників і їхніх родин. Адже тривале перебування військових у зоні бойових дій істотно впливає не лише на їхній матеріальний стан, психологічне та фізичне здоров'я, а й на функціонування їхніх сімей. Усе це може призводити до зниження рівня соціального добробуту [10] та підвищення ризику опинитися у складних життєвих обставинах. Особливої уваги потребує підтримка ветеранів у період повернення до мирного життя та адаптації до нових соціальних умов.

Ключовим елементом розроблення дієвої системи підтримки є чітке розуміння змісту поняття «соціальна підтримка». Під цим терміном зазвичай мають на увазі комплекс програм, послуг і заходів, що реалізуються державними структурами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та недержавними інституціями з метою забезпечення гідного рівня життя ветеранів та полегшення їхньої реінтеграції.

У законодавстві України соціальну підтримку визначають як сукупність передбачених правом соціальних виплат, пільг та послуг, що надаються системою соціального захисту за рахунок державного та місцевих бюджетів, Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування та інших джерел, не заборонених законом [11]. Однак у контексті нашого дослідження ми розглядаємо це поняття ширше — як систему заходів, що охоплює не лише законодавчо визначені гарантії, але й медичну, соціальну, реабілітаційну,

освітню та житлову підтримку, яку забезпечують як державні, так і недержавні інституції.

Важливо також розмежовувати поняття «соціальний захист» і «соціальна підтримка». Соціальний захист військовослужбовців у правовій площині — це діяльність держави, спрямована на гарантування їхніх прав і потреб з урахуванням специфіки військової служби, а також забезпечення стабільності у військовому середовищі. Він реалізується у чітко визначених законодавством випадках: у разі втрати працездатності, безробіття, старості, втрати годувальника тощо. Соціальна ж підтримка має ширше поле реалізації та може здійснюватися як державними, так і громадськими структурами, не обмежуючись виключно тим, що прямо прописано в законах. Як підкреслюють А. Капська, І. Пеша, О. Міхеєва та М. Соляник (2015), результативність соціальної підтримки великою мірою залежить від активної включеності та мотивації самої людини, яка потребує допомоги [13].

Проблеми соціальної допомоги військовим та їхнім родинам активно досліджуються і в правовому полі. Наприклад, А. О. Сидоренко підкреслює, що держава повинна забезпечувати комплексний захист не лише військовослужбовців, а й їхніх сімей, гарантуючи реалізацію правових і соціальних гарантій, які спрямовані на підтримку як матеріальних, так і духовних потреб родин [14].

Аналізуючи сучасні українські практики соціальної підтримки військових, Л. Вікторова зазначає існування значної кількості нормативних документів, що покликані забезпечити їхній соціальний захист. Однак, попри наявність законодавчої бази, вона виокремлює низку проблем, що стримують ефективність підтримки, серед яких:

- недостатнє фінансування;
- складні умови війни;
- гендерні виклики.

Для подолання цих бар'єрів дослідниця пропонує:

- удосконалити законодавство щодо захисту родин військових;

- посилити інституційні механізми військової соціальної роботи;
- гарантувати захист трудових прав членів сімей військовослужбовців [15].

З огляду на вищезазначене, доцільним є детальний аналіз сучасного стану нормативно-правового регулювання соціально-психологічного забезпечення прав та гарантій військовослужбовців і їхніх родин.

Основоположним актом, що визначає базові права, свободи та гарантії громадян України, є Конституція України. Усі інші нормативно-правові документи ґрунтуються саме на її положеннях. Основний Закон проголошує людину, її життя, здоров'я, гідність, недоторканність і безпеку найвищими соціальними цінностями держави. Конституція також гарантує право кожної особи на всебічний розвиток, право на життя, повагу до гідності та право на соціальний захист. Останній включає забезпечення громадян у випадках повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття, настання старості та в інших ситуаціях, врегульованих законом. Крім того, Основний Закон визначає право на достатній рівень життя, що передбачає належне харчування, одяг, житло, а також гарантує право на охорону здоров'я, медичну допомогу та страхування [16].

Серед ключових нормативно-правових актів, які регулюють сферу військової служби, важливе місце займає Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» [17]. Він визначає принципи правового регулювання взаємовідносин між державою та громадянами, які виконують конституційний обов'язок щодо захисту суверенітету, незалежності та територіальної цілісності України, а також окреслює порядок проходження військової служби.

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» формує єдину систему гарантій у цій сфері та регламентує основні засади державної політики щодо підтримки військових і їхніх родин. У документі визначено, що соціальний захист військовослужбовців — це діяльність держави, спрямована на створення системи правових і соціальних гарантій, які забезпечують реалізацію їхніх конституційних прав, а також

задоволення матеріальних та духовних потреб відповідно до специфіки військової служби. Закон надає право на підтримку у разі втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття, старості та інших випадків, передбачених чинними нормами [18]. До таких гарантій належать: податкова соціальна пільга, безоплатний проїзд різними видами транспорту, пенсійне забезпечення, соціальна та професійна адаптація, безоплатна медична й психологічна допомога, а також можливість навчання у військових навчальних закладах чи закладах вищої освіти.

Правові засади статусу військовослужбовців поглиблено розкриті також у законах «Про оборону України» та «Про Збройні Сили України» [19, 20].

Ключовим документом у сфері соціального забезпечення ветеранів є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Протягом 2024–2025 років він зазнав суттєвих змін у зв'язку з повномасштабною війною та розширенням переліку осіб, яким надається ветеранський статус. Закон визначає категорії ветеранів, членів сімей загиблих (померлих) захисників України, а також описує державні гарантії: пільги, медичні послуги, першочергове обслуговування, доступ до психологічної реабілітації й професійної адаптації [21]. Внесені у 2024–2025 рр. зміни стосувалися уточнення підстав інвалідності (введення терміну «травма»), процедури підтвердження статусу та переходу до електронних посвідчень ветеранів, що має на меті спростити доступ до державних послуг.

Порядок і механізм надання психологічної допомоги ветеранам, членам їхніх сімей та іншим визначеним категоріям громадян регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 р. № 1338 (в редакції від 4 грудня 2023 р.) [22]. Головним органом, відповідальним за реалізацію державної політики у сфері підтримки ветеранів, є Міністерство у справах ветеранів України. Воно відповідає за формування та впровадження державної політики щодо підтримки ветеранів війни, осіб з особливими заслугами перед державою, учасників Революції Гідності та їхніх сімей.

Міністерством запроваджено удосконалену трирівневу систему організації психологічної допомоги:

Перший рівень — соціально-психологічна підтримка та супровід;

Другий рівень — психологічна допомога;

Третій рівень — комплексна медико-психологічна допомога, що надається мультидисциплінарною командою щонайменше з чотирьох фахівців (один психіатр та троє психологів/психотерапевтів).

Для підвищення доступності таких послуг створено Реєстр суб'єктів, які надають психологічну допомогу ветеранам та членам їхніх родин. Крім того, Мінветеранів рекомендує активно використовувати цифровий інструмент психологічної підтримки «MARTA» (Mental Adaptation and Rehabilitation Tools and Analysis) [23].

MARTA — це інформаційна система для оцінки та аналізу психічного здоров'я користувачів із наданням оперативних інформаційних довідок. Вона забезпечує доступну психологічну підтримку для ветеранів війни та членів їхніх сімей, дозволяючи перевіряти власний психічний стан. Користувачі можуть анонімно оцінити свій психологічний стан та отримати рекомендації щодо його покращення. Через систему також доступні психоедукаційні матеріали та можливість звернення на «гарячу лінію». Станом на 1 липня 2024 року зафіксовано 93 000 випадків користування ресурсом MARTA.

Основними завданнями Міністерства у справах ветеранів України є:

1. Формування та реалізація державної політики у сфері соціального захисту ветеранів та їхніх сімей, що включає:
 - психологічну реабілітацію;
 - соціальну та професійну адаптацію;
 - сприяння працевлаштуванню та підвищенню конкурентоспроможності на ринку праці;
 - санаторно-курортне лікування та забезпечення житлом;
 - надання довічних державних стипендій та разових виплат до Дня Незалежності України;

- видачу та позбавлення статусу ветерана, оформлення відповідних посвідчень;
 - діяльність ветеранських просторів та фахівців із супроводу ветеранів і демобілізованих осіб, включно з нормативно-правовим забезпеченням.
2. Забезпечення прав і свобод ветеранів та членів їхніх сімей.
 3. Формування та ведення Єдиного державного реєстру ветеранів війни.
 4. Розвиток спорту серед ветеранів.
 5. Організація заходів із соціальної та професійної адаптації ветеранів і членів їхніх сімей, сприяння їх працевлаштуванню та розвитку підприємницької діяльності.

Департамент соціального забезпечення Міністерства оборони України відповідає за реалізацію державної політики у сфері правового та соціального захисту військовослужбовців, резервістів, військовозобов'язаних, членів їхніх сімей та працівників Збройних Сил за напрямками своєї діяльності [24].

Департамент забезпечує:

- реалізацію соціально-економічних та правових гарантій;
- удосконалення законодавства щодо соціального та правового захисту військовослужбовців, членів їхніх сімей та звільнених осіб;
- контроль порядку виплати грошового забезпечення, заробітної плати, пенсій та компенсацій у разі загибелі, втрати працездатності або встановлення інвалідності;
- реалізацію державної політики із присвоєння статусів «учасник бойових дій» та «учасник війни».

До інших завдань Департаменту належать:

- підготовка пропозицій щодо стратегії та пріоритетів правового і соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей;
- удосконалення порядку виплат та заробітної плати військовослужбовцям і працівникам ЗСУ;

- організація роботи комісії Міноборони з розгляду матеріалів щодо визнання учасниками бойових дій і вирішення спірних питань зарахування періодів служби до вислуги років.

Серед останніх важливих новацій — затвердження Порядку організації психологічної допомоги, який передбачає залучення цивільних фахівців для надання підтримки військовослужбовцям. Документ уніфікує форми психологічної допомоги, включно з кризовими втручаннями (дебріфінг), діагностуванням, консультуванням, відновленням, корекцією та психосоціальною підтримкою, наприклад групами підтримки за принципом «рівний – рівному» та психологічною просвітою.

Гарантується добровільність звернення за допомогою, конфіденційність процедур та захист персональних даних. Наказ також визначає відповідальність командирів за створення умов для своєчасного надання допомоги, підвищення обізнаності підлеглих та прийняття управлінських рішень при виявленні ознак психологічної дезадаптації або розладів.

Отже, нормативно-правове поле можна описати як трирівневе:

1. Державний рівень. Конституція України, базові закони (3551-ХІІ «Про статус ветеранів війни...», 2011-ХІІ «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців...»), постанови КМУ щодо пільг, реабілітації, протезування, житлового забезпечення, одноразових виплат. Вони гарантують мінімум прав і пільг, який не може бути звужений.

2. Відомчий/галузевий рівень. Накази Мінветеранів щодо ветеранських просторів, психологічної допомоги, реєстрів, цифрових сервісів; інформаційні кампанії та програми грантової підтримки ветеранського бізнесу. Вони уточнюють механізми реалізації базових прав.

3. Місцевий рівень. Рішення міських/селищних рад, програми соціально-економічного та культурного розвитку громад, місцеві цільові програми підтримки учасників бойових дій, створення та фінансування ветеранських просторів, співпраця з НУО. Саме тут з'являється можливість

адаптувати допомогу до реальних потреб громади (наприклад, зробити акцент не на проїзді, а на психологічних послугах чи реабілітації дітей військових).

Для Коломийської територіальної громади ця нормативна база має ще одне практичне значення. Дослідження «Дорога додому» показало, що навіть за наявності державних гарантій ветеран може не отримати послугу, якщо на місці немає суб'єкта, який її надає (психолог, юрист, кейс-менеджер, консультант з працевлаштування). Тому дипломна робота логічно переносить акцент з «які пільги передбачені» на «як громада їх реалізує і хто за це відповідає».

І саме тут діяльність ГО «Сила Громади» може виступати як проміжна ланка між законом і людиною: громадська організація допомагає орієнтуватися в законодавстві, супроводжує оформлення статусу, організовує групові форми підтримки та підштовхує ОМС до прийняття локальних рішень. Це і є сучасний підхід до ветеранської політики: держава задає рамку, громада наповнює її змістом, а НУО забезпечують гнучкість і людський вимір.

Висновки до розділу 1.

Високий рівень психічного здоров'я громадян має стратегічне значення для розвитку держави. Лише за умов належної якості життя, впевненості у власних силах та здатності ефективно долати стресові ситуації можливе забезпечення соціального прогресу, зростання добробуту та процвітання країни. Особливо актуальним психічне здоров'я стає в умовах війни, коли держава перебуває під постійною зовнішньою загрозою. У цей період критично важливою є підтримка тих, хто безпосередньо захищає країну, тих, хто вже виконував військові обов'язки, а також членів їхніх родин і сімей загиблих захисників.

У першому розділі проведено комплексний теоретико-методологічний аналіз соціальної роботи з військовослужбовцями та членами їхніх сімей, що дозволило окреслити основні наукові підходи, характеристики та сучасні умови реалізації соціальної підтримки цієї категорії населення.

Огляд наукових джерел засвідчив, що соціальна робота з військовими та їхніми сім'ями є міждисциплінарним напрямом, який поєднує знання з соціології, психології, педагогіки, права та медицини. Головною метою такої роботи є забезпечення адаптації, підтримка психосоціального благополуччя, профілактика дезадаптаційних проявів та відновлення ресурсів військовослужбовців і членів їхніх родин у період служби, після повернення з бойових дій і під час подолання наслідків стресових ситуацій. Виявлено, що ефективна соціальна робота передбачає комплексний, системний і персоналізований підхід, який враховує специфіку військової служби та особливі потреби родин військових. Соціальна робота з військовими та їхніми сім'ями є складним і водночас дуже важливим напрямом, адже військова служба пов'язана з підвищеним ризиком, фізичними та психологічними навантаженнями, частими змінами способу життя та умов проживання. Тому підтримка військовослужбовців і членів їхніх родин потребує комплексного підходу, що враховує різноманітні аспекти їхнього життя - від емоційного стану до соціально-правових гарантій. Міждисциплінарність цієї сфери дозволяє фахівцям бачити ситуацію ширше та ефективніше реагувати на індивідуальні потреби кожної людини.

Аналіз чинної нормативно-правової бази показав, що в Україні створено розгалужену систему правових механізмів соціального захисту військовослужбовців та їхніх сімей. Законодавчі акти забезпечують широкий спектр державних гарантій, включаючи матеріальне забезпечення, медичну допомогу, психологічну реабілітацію, соціальний супровід та підтримку родин загиблих і поранених. Водночас дослідження виявило певні проблеми: недосконалу імплементацію норм, нерівномірний доступ до послуг, обмежені ресурси та потребу у міжвідомчій координації, а також необхідність гармонізації українського законодавства зі світовими стандартами підтримки ветеранів та їхніх сімей.

Таким чином, проведений аналіз підтверджує, що соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями є важливим і динамічно

актуалізованим напрямом, особливо в умовах війни та післявоєнного відновлення. Її ефективність визначається поєднанням теоретично обґрунтованих підходів, високого професіоналізму фахівців, належної нормативно-правової підтримки та інтегрованої системи надання соціально-психологічних послуг. Лише поєднання соціологічних, психологічних, педагогічних, правових і медичних підходів дозволяє формувати цілісні програми підтримки, які враховують реальні потреби військовослужбовців, забезпечують їхню адаптацію та сприяють підвищенню якості життя їхніх родин.

РОЗДІЛ 2. Дослідження шляхів оптимізації соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та їх сімей в Україні та світі.

Сучасні виклики, пов'язані зі збройними конфліктами та підвищеним психологічним навантаженням на військовослужбовців, підкреслюють необхідність розробки ефективних моделей соціально-психологічної підтримки як для військових, так і для їхніх родин. Досвід України, що перебуває в умовах тривалої військової агресії, свідчить про потребу переосмислення традиційних підходів до надання соціальних і психологічних послуг, їх модернізації та інтеграції з міжнародними практиками. У цьому контексті надзвичайно важливим є вивчення світових тенденцій, інноваційних методів і перевірених програм реабілітації та підтримки, що продемонстрували ефективність у різних країнах.

2.1. Зарубіжний досвід в сфері соціальної підтримки військовослужбовців та членів їхніх сімей;

У сучасних умовах глобальних викликів та трансформацій у сфері національної безпеки соціальний захист військовослужбовців набуває особливої ваги. У світі, який швидко змінюється, де зростає геополітична напруженість та з'являються нові загрози, роль військових як гарантії стабільності та безпеки держави посилюється. Водночас ефективна система соціального захисту військовослужбовців є не лише моральним обов'язком суспільства, але й стратегічним інструментом підтримки боєздатності та професіоналізму збройних сил.

Вивчення міжнародного досвіду у сфері соціального захисту відкриває можливості для вдосконалення національних підходів, що особливо актуально

під час реформування збройних сил. Аналіз кращих практик дозволяє запозичувати ефективні механізми соціального забезпечення та уникати потенційних помилок, що сприяє прискоренню процесу модернізації та підвищенню його результативності. У сучасну епоху високих технологій та змін у характері військових конфліктів залучення й утримання висококваліфікованих кадрів стає критично важливим. Тому створення конкурентоспроможної та привабливої системи соціального захисту є ключовим фактором формування професійної армії, здатної відповідати сучасним викликам. Особливої уваги потребує постконфліктна реабілітація військовослужбовців, адже зростає кількість локальних конфліктів та миротворчих операцій, що робить психологічну та соціальну адаптацію учасників бойових дій все більш актуальною.

Світова практика свідчить про наявність розвинених систем соціального захисту військовослужбовців, звільнених у запас, та їхніх сімей, закріплених законодавчо через закони про військову службу, укази збройних сил та спеціальні інструкції. Фінансовою основою соціального забезпечення є військовий бюджет держав. Високий рівень соціальних гарантій є важливим елементом суспільного добробуту та кінцевою метою економічної діяльності держави.

У багатьох країнах, таких як США, Німеччина та Франція, соціальні виплати військовослужбовцям мають подібну структуру: основний оклад, додаткові виплати та надбавки, продовольча й житлова компенсація, одноразові виплати при звільненні зі служби. Основний оклад залежить від військового звання та вислуги років, а всі виплати регулярно коригуються з урахуванням інфляції та зміни вартості життя.

Аналіз системи матеріального забезпечення країн НАТО виділяє п'ять ключових елементів:

1. Прямі регулярні виплати — основне грошове забезпечення, квартирне та продовольче забезпечення.

2. Спеціальні заохочувальні виплати для військових у екстремальних умовах служби.
3. Компенсаційні доплати для відшкодування додаткових витрат, пов'язаних зі зміною місця служби.
4. Соціальні пільги — безкоштовне медичне обслуговування та страхування.
5. Інші пільги — доступ до освіти, пільгове придбання товарів та послуг, соціально-побутове забезпечення родин військових.

У країнах-членах ЄС соціальний захист військовослужбовців включає забезпечення житлом, медичну допомогу, освітні можливості для військових і членів їх сімей, пенсійне забезпечення після звільнення зі служби.

У США додатково функціонують програми підтримки ветеранів, сімей військових та адаптації до цивільного життя, що охоплюють медичну допомогу, соціальне забезпечення та професійну реінтеграцію.

Досвід зарубіжних країн демонструє ефективність комплексних систем підтримки ветеранів, які поєднують медичну, психологічну, соціальну та економічну допомогу. У цьому дослідженні розглянуто моделі соціальної роботи з ветеранами у США, Великобританії, Канаді, Австралії та Німеччині, що включають психологічну підтримку, професійну адаптацію, медичне забезпечення та соціальну інтеграцію.

- У США соціальні служби фокусуються на реабілітації ветеранів, лікуванні ПТСР та працевлаштуванні.
- Великобританія пропонує кар'єрне консультування та перекваліфікацію для цивільної кар'єри.
- Канада розвиває системи соціальної інтеграції, доступ до медичних та освітніх послуг.
- Австралія зосереджується на індивідуальних програмах, що забезпечують житло, фінансову підтримку та реабілітацію.

Такий міжнародний досвід демонструє найкращі практики підтримки ветеранів і може бути використаний для вдосконалення національних програм соціальної допомоги. Для наочності в Таблиці 1 представлено порівняльний

аналіз моделей соціальної підтримки ветеранів у США, Великобританії, Канаді, Австралії та Німеччині.

Країна	Відповідальна організація	Основні програми	Особливий фокус	Програми реінтеграції
США	Департамент у справах ветеранів (VA)	Медичне обслуговування, психологічна підтримка, житлова та фінансова допомога, працевлаштування	Програми для ветеранів з ПТСР, групова та індивідуальна терапія	Програма GI Bill (фінансова допомога для навчання та професійної підготовки)
Великобританія	Уряд та НУО (British Legion, SSAFA)	Психологічна підтримка, соціальна адаптація, допомога в працевлаштуванні, юридичні консультації	Програми для ветеранів з ПТСР, групова терапія, кар'єрне консультування	Центри підтримки для консультацій щодо кар'єри та навчальних можливостей
Канада	Міністерство у справах ветеранів	Реабілітація, психологічна допомога, економічна підтримка, програми для сімей ветеранів	Програми для сімей ветеранів, соціальна інтеграція через "Veterans Transition Program"	Програма переходу ветеранів (VTP) для розвитку навичок, необхідних для адаптації до мирного життя
Австралія	Департамент у справах ветеранів (DVA)	Медицина та соціальна допомога, підтримка психічного здоров'я, допомога в працевлаштуванні та освіті	Послуги для ветеранів з ПТСР, попередження соціальної ізоляції	Програми підтримки соціальних зв'язків, що сприяють розвитку та збереженню соціальних навичок
Німеччина	Бундесвер та система соціального захисту	Медицина допомога, психологічна підтримка, допомога у працевлаштуванні, професійна підготовка	Підтримка ветеранів із психологічними травмами, соціальна адаптація, групова терапія	Програми соціальної адаптації та професійної реінтеграції в цивільне життя

Таблиця 1. Порівняльні моделі соціальної підтримки ветеранів у США, Великобританії, Канаді, Австралії та Німеччині

Ключовими елементами соціальної підтримки ветеранів, виділеними на основі порівняльного аналізу, є:

- медична та психологічна допомога;
- соціальна адаптація та підтримка соціальних зв'язків;
- професійна реінтеграція та працевлаштування;
- підтримка сімей ветеранів.

Усі досліджувані країни забезпечують комплексну медичну підтримку ветеранів, включаючи програми реабілітації та психологічну допомогу особам з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) та іншими травмами. Так, США та Німеччина надають фізичну реабілітацію через спеціалізовані програми та доступ до індивідуальної й групової терапії для психологічної стабілізації. Австралія та Канада роблять акцент на психосоціальній реабілітації ветеранів із ПТСР, а Великобританія активно використовує групову терапію як інструмент підтримки.

За даними досліджень американського психолога Б. Кроу, чисельність населення США складає близько 340 млн осіб, серед яких понад 1 млн — чинні військовослужбовці, ще близько 1 млн — у резерві. Приблизно 50% військових перебувають у шлюбі, і близько 12% одружені між собою. Родинна підтримка має велике значення, адже моральний стан сім'ї впливає на бойову готовність військового, включаючи фінансові аспекти, кар'єрні питання та часті переїзди.

Американська армія застосовує цикл ротації для підтримки психологічного та фізичного стану особового складу:

1. Підготовка до розгортання;
2. Активне розгортання (приблизно один рік);
3. Відновлення після дислокації.

Цей цикл дозволяє військовим отримати час на відновлення після служби, а психологам — своєчасно оцінювати стан військових та їхніх сімей. Перед розгортанням проводиться скринінг для виявлення ознак депресії, ПТСР або проблем з вживанням психоактивних речовин. Після повернення військових

опитують щодо стресових ситуацій, щоб визначити потребу у консультації фахівця. Крім того, командири можуть направляти військових на психологічну перевірку у разі зміни поведінки після бойових дій.

В США функціонують спеціалізовані сервіси та програми підтримки військових і їхніх сімей:

- **NC-PTSD (Національний центр посттравматичного стресового розладу)** — клінічне лікування, дослідження ПТСР, консультації та онлайн-інструменти для діагностики і терапії;
- **SAFBHS (Система поведінкового здоров'я дитини та сім'ї)** — психіатрична та психосоціальна підтримка дітей військових та освітніх закладів;
- **MFLC (Військові та сімейні консультанти)** — конфіденційні консультації щодо стосунків, стресу, адаптації та переживання втрат;
- **Military OneSource** — цілодобова інформаційна та консультаційна підтримка, включно з юридичними, фінансовими та сімейними питаннями.

Особлива увага приділяється запобіганню самогубствам. Найпоширенішими причинами є проблеми у стосунках, юридичні труднощі та вживання психоактивних речовин. Використання вогнепальної зброї є основним засобом, тому командування може тимчасово обмежити доступ до неї військових із суїцидальними намірами.

Таким чином, досвід США та інших країн (Канада, Великобританія, Австралія, Німеччина) свідчить, що ефективна система підтримки військових і їхніх сімей ґрунтується на комплексному підході, міжвідомчій координації та довготривалій підтримці. Значну увагу приділяють ранньому виявленню психологічних ризиків, сучасним програмам реабілітації, розвиненим ветеранським сервісам та активній участі громадських організацій.

2.2. Актуальний стан вітчизняного громадського сектору в питаннях захисту та підтримки військовослужбовців та їх сімей.

Для розуміння специфіки сучасної системи соціальної підтримки військовослужбовців та членів їхніх сімей в Україні важливо простежити причинно-наслідкові зв'язки, що вплинули на розвиток цього напрямку. Протягом тривалого часу від моменту проголошення Незалежності необхідність забезпечення належної соціальної підтримки військових і їхніх родин фактично не була пріоритетом державної політики, а активна увага до цього питання з'явилася лише після початку російсько-української війни. Держава тривалий період не сприймала військовослужбовців як важливий соціальний ресурс.

Як наголошує І. М. Коропатнік, така бездіяльність призвела до численних негативних наслідків, серед яких «нераціональне відчуження військового майна, неефективна кадрова політика по відношенню до військовослужбовців, довготривалий процес зниження боєздатності збройних сил, зменшення рівня соціально-правового захисту військовослужбовців» [36]. Унаслідок цього сфера соціальної підтримки військовослужбовців та членів їхніх сімей тривалий час залишалася недостатньо розвиненою та малозабезпеченою. Такий стан речей негативно вплинув на суспільне сприйняття ролі військового, на рівень підготовки кадрів і на загальну мотивацію до сумлінного виконання службових обов'язків. Відтак очевидно є потреба у забезпеченні державою належного рівня соціальної підтримки як для військовослужбовців, так і для їхніх родин.

Початок повномасштабної війни суттєво посилив увагу до питання соціальної підтримки військовослужбовців та їхніх сімей. Наразі вже можна спостерігати помітні зміни у підходах до забезпечення: підвищується рівень, значущість і якість соціального захисту та соціального забезпечення як для військових, так і для членів їхніх родин. З'явилися нові організації, які спеціалізуються саме на питаннях адаптації, реабілітації, працевлаштування, соціалізації та психологічної підтримки. Однією з характерних тенденцій останніх років є поглиблення взаємодії між громадським сектором та

державними органами. Така синергія державних і недержавних ініціатив підсилює ймовірність того, що допомога буде масштабованою, системною та доступною навіть у регіонах, де громадський сектор мав слабкішу присутність раніше. Крім того, є чимало прикладів волонтерських програм і заходів від неформальних або локальних громадських ініціатив, соціальних і благодійних організацій — вони надають сім'ям військових тимчасову підтримку, гуманітарну допомогу, психологічну підтримку, соціальну реабілітацію, організовують дитячі, родинні або дозвіллєві програми.

Досвід Львова, Миколаєва, Одеси, Луцька, Кропивницького, Київської області та інших регіонів демонструє, що психосоціальну підтримку можна організувати у різних форматах — залежно від запитів ветеранів та ресурсів конкретної громади. До таких прикладів належать центри соціально-психологічної реабілітації населення у Київській і Житомирській областях (які функціонують у сфері управління Міністерства у справах ветеранів), Центр «4.5.0» у Луцьку з мобільною бригадою екстреного реагування, Будинок ветерана у Львові, Центр «Компас» на базі Кіровоградського обласного госпіталю ветеранів війни, Івано-Франківський Будинок ветерана «Бандерівський схрон», а також мобільні бригади соціально-психологічної допомоги у Київській та Миколаївській областях. Хоча форми роботи в цих закладах різняться, їх об'єднує спільна мета — надання психологічної та соціальної підтримки ветеранам, ветеранкам, членам їхніх сімей та родинам загиблих (померлих) захисників.

Під час організації психосоціальної підтримки ветеранів війни громади стикаються з низкою труднощів, які можна згрупувати за основними напрямками:

1. Лідерство.

Однією з ключових проблем є нестача лідерів на місцевому рівні, які б системно просували питання психосоціальної допомоги ветеранам та їхнім сім'ям. У більшості громад відсутні люди, здатні ініціювати діалог з органами влади, пропонувати моделі роботи та брати на себе відповідальність за їх

впровадження. Частково це спричинено тим, що наявні лідери не мають достатньої підготовки, зокрема навичок адвокації та лобіювання.

2. Координація та міжвідомча взаємодія.

Співпраця між департаментами та структурними підрозділами, навіть у межах одного органу влади, часто є слабкою або проблематичною. Взаємодія фахівців соціальної сфери, медицини, правоохоронних органів та інших служб відбувається рідко або фрагментарно, що ускладнює комплексне задоволення потреб ветеранів. Така ж ситуація спостерігається і в роботі з неурядовими організаціями, між якими також бракує належної координації.

3. Кадровий потенціал.

На місцевому рівні він є нерівномірним та погіршується у міру віддалення від великих міст. У громадах відчувається значний дефіцит психологів, психіатрів, соціальних працівників та фахівців із соціальної роботи, що перешкоджає своєчасному та якісному наданню психосоціальних послуг. Наявні фахівці потребують суттєвого підвищення кваліфікації, особливо щодо роботи з ветеранами. Недостатньою є підготовка у таких напрямках, як відновлення після стресових і травматичних подій, профілактика суїцидальних ризиків, робота з наслідками психологічних травм (розлади адаптації, ПТСР, залежності, депресивні, тривожні та психосоматичні розлади тощо).

4. Організація допомоги.

Складнощі в організації психосоціальної підтримки пов'язані насамперед із тим, що місцеві органи влади недостатньо поінформовані про різні можливі моделі надання допомоги — центри психологічної підтримки, мобільні бригади, «гарячі лінії», ветеранські простори та інші формати. Також відсутнє чітке розуміння того, яку саме допомогу потребують ветерани та члени їхніх сімей у конкретних громадах: психологічний або соціальний супровід, підтримка у працевлаштуванні, кризова інтервенція, участь у групах підтримки чи взаємодопомоги, консультування за принципом «рівний — рівному», психологічні консультації, допомога у період горювання чи робота з наслідками психотравми тощо. Важливою проблемою також є відсутність критеріїв якості

послуг, системи супервізії та методичного супроводу як для спеціалістів, так і для осіб, відповідальних за організацію психосоціальної допомоги в громадах.

5. Обізнаність.

Більшість населення України має недостатній рівень поінформованості щодо питань психічного здоров'я, здорового способу життя, навичок конструктивного розв'язання конфліктів, самодопомоги та підтримки інших. Брак знань про те, що відчуває та переживає людина після повернення з війни, характерний не лише для широкого загалу, але й для самих ветеранів, їхніх родин, фахівців, що працюють із ветеранами, а також представників місцевої влади. Це сприяє формуванню упередженого ставлення до ветеранів, ускладнює створення в громаді доброзичливої та підтримувальної атмосфери. Недостатня обізнаність також впливає на формування самого запиту на психосоціальні послуги та рівень його задоволення. Додатковими бар'єрами є стигма, страхи, упередження щодо психічного здоров'я, занепокоєння питаннями конфіденційності у випадку психічних розладів. Усе це суттєво перешкоджає побудові ефективної системи психосоціального супроводу ветеранів і членів їхніх сімей у громадах.

6. Фінансові та інші ресурси.

Фінансове забезпечення та інші види ресурсів є важливими чинниками розвитку якісних послуг із психосоціальної підтримки ветеранів. Проблеми виникають не лише через нестачу коштів чи обмеженість ресурсів, а й через труднощі з їх ефективним використанням, розподілом відповідно до актуальних потреб ветеранів, а також через недостатні можливості оперативно й гнучко перерозподіляти ресурси у разі зміни пріоритетів.

Оцінювання потреб у психосоціальних послугах повинно становити основу для планування заходів та раціональної алокації ресурсів (тобто їх пристосування до реальних потреб). Рекомендується регулярно визначати потреби ветеранів за допомогою кількісних оцінок — інтерв'ю, опитувань, а також якісних методів, таких як фокус-групи (групові інтерв'ю у формі відкритої розмови). Підсумки такого оцінювання мають бути систематизовані та

оформлені у вигляді звіту з обов'язковим дотриманням принципу конфіденційності — особливо щодо інформації про стан фізичного та психічного здоров'я ветеранів.

Вимога конфіденційності є пріоритетною і під час надання психологічної допомоги. Це стосується не лише нерозголошення інформації, отриманої від ветерана чи членів його сім'ї, але й організації самої роботи: фахівець не має приходити без попереднього узгодження, не повинен публічно афішувати візит психолога або психіатра, не може повідомляти стороннім про мету відвідування.

Перед плануванням заходів слід не лише визначити наявні послуги в громаді, а й ретельно дослідити потреби ветеранської спільноти, враховуючи не тільки кількість ветеранів, але й їх просторовий розподіл. Важливо також оцінити ризик розвитку негативних психічних наслідків у тих, хто пережив травматичні події: посттравматичного стресу, ПТСР, депресії, залежності від психоактивних речовин та інших супутніх розладів. Водночас одного лише кількісного аналізу недостатньо — для глибшого розуміння потреб необхідні індивідуальні бесіди та фокус-групи з ветеранами.

Картування існуючих послуг із психосоціальної підтримки суттєво підвищує їх доступність. Доцільно створити місцеву карту послуг психосоціальної допомоги для ветеранів, яка міститиме перелік усіх доступних сервісів, що надаються закладами охорони здоров'я, соціальними службами та неурядовими організаціями як на рівні області, так і всередині громади. Така карта може бути оформлена у вигляді таблиці або інтегрована в географічні онлайн-інструменти (наприклад, Google Maps) із зазначенням адрес та контактів.

Карта повинна:

- а) бути розміщена на офіційному вебсайті громади у легкодоступному розділі;
- б) доводитись до відома всіх фахівців, які потенційно контактують із ветеранами, володіють базовими навичками підтримки та можуть здійснювати адресне направлення;

в) регулярно оновлюватися — для цього необхідно визначити відповідальну особу та встановити чіткий графік перевірки актуальності інформації.

Необхідність такого інструмента пояснюється тим, що психологічна допомога може надаватися різними організаціями: громадськими, державними, комунальними та приватними установами. У кожній громаді може існувати власна мережа надавачів послуг — як волонтерів, так і тих, хто працює за кошти бюджету. Знайти їх іноді буває складно, а загальнонаціональні відкриті бази даних часто містять застарілі або неповні відомості. Карта послуг стає корисним інструментом не лише для доступу до допомоги, а й для аналізу наявних чи відсутніх ресурсів у громаді.

Оцінювання наявних ресурсів, у тому числі картування послуг, дає змогу визначити основні проблеми, що впливають на здатність громади задовольняти потреби ветеранів. Доцільно провести всебічну оцінку ресурсів, які вже спрямовані або потенційно можуть бути спрямовані на надання послуг ветеранам, а отримані результати використати для розроблення місцевого плану дій. Такий план має бути спрямований на покращення якості послуг, розширення доступу до психологічної допомоги та удосконалення системи підтримки загалом.

Ресурси громади можуть включати:

- наявних або відсутніх фахівців та їхній розподіл територією громади;
- інші людські ресурси — громадські організації, активістів, волонтерів;
- фінансові можливості громади;
- матеріальні ресурси — приміщення, які можуть бути використані для надання допомоги;
- додаткові матеріальні ресурси — кошти від приватних донорів та міжнародних проєктів;
- додаткові нематеріальні ресурси, зокрема навчальні програми, тренінги та інші освітні можливості.

Розширена ресурсна карта дозволить сформувати ефективний план дій щодо оптимального розподілу наявних ресурсів, а також передбачити заходи для усунення прогалин у тих випадках, коли ресурсів бракує або коли вони розподілені неефективно.

На рівні громади та окремих закладів рекомендується розробляти маршрути для осіб, які потребують допомоги, проводити їх апробацію та поширювати інформацію про ці маршрути серед усіх залучених фахівців, а також серед самих отримувачів послуг. І фахівці, і люди, які потребують підтримки, мають чітко розуміти, як саме виглядає маршрут надання допомоги: як у межах одного закладу, так і між різними установами чи надавачами послуг.

Міжвідомчий маршрут створюється на основі картування послуг та оцінки потреб. Він демонструє, де, ким і в який спосіб можуть бути задоволені конкретні потреби, що робити людині у випадку погіршення або покращення стану, яка саме служба підхоплює її на різних етапах отримання допомоги.

Внутрішній маршрут відображає порядок руху особи всередині закладу: з ким відбувається перший контакт, хто проводить оцінку потреб, який спеціаліст відповідає за задоволення конкретних потреб тощо.

Для підвищення ефективності проходження людини цими маршрутами доцільно впроваджувати систему «ведення випадку» (кейс-менеджменту). У межах цієї системи призначається фахівець — кейс-менеджер, відповідальний за супровід отримувача послуг. Кейс-менеджмент передбачає організацію допомоги відповідно до індивідуальних потреб людини. Кейс-менеджер допомагає розібратися в ситуації, визначити проблеми, знайти можливі шляхи їх розв'язання, отримати необхідні послуги у потрібному місці та в оптимальний час, а також сприяє розвитку внутрішнього потенціалу особи.

Важливим елементом є також підготовка фахівців громад — психіатрів, психологів, соціальних працівників — до роботи з використанням доказових методів психологічної допомоги. В Україні вже існують відповідні стандарти, навчальні матеріали та підготовлені тренери, що дозволяє впроваджувати такі методики у практику.

Рекомендується підтримувати безперервний професійний розвиток фахівців громади, інвестуючи ресурси у їх навчання, оплату курсів або залучення навчальних програм і тренерів безпосередньо до громади. Загалом, організація просвітницької діяльності серед усіх представників «першої лінії» — тих, хто найчастіше та найшвидше взаємодіє з ветеранами (адміністратори, лікарі, водії громадського транспорту, соціальні працівники, фармацевти тощо) — є важливим компонентом соціальної роботи. Саме ці фахівці можуть надавати первинну психологічну підтримку або принаймні не демонструвати стигматизуючих чи дискримінаційних установок щодо ветеранів.

Для цього необхідне системне підвищення обізнаності з використанням відповідних інструментів, зокрема «Універсального тренінгу з психічного здоров'я», створеного в межах проєкту «Психічне здоров'я для України» й спрямованого на підготовку фахівців першої лінії [37].

Кожна громада володіє своїми унікальними ресурсами та власним баченням щодо вдосконалення системи психосоціальної підтримки, тому створення мережі таких ресурсів може стати важливим надбанням для всієї країни. Проведення спільних заходів з обміну досвідом між громадами — як сусідніми, так і віддаленими — сприятиме поширенню ефективних практик та формуванню ширшого погляду на можливі шляхи розв'язання наявних проблем. Для успішного проведення таких зустрічей доцільно залучати професійних модераторів та ведучих, які володіють сучасними методами організації дискусій та фасилітації.

Створення місцевої міжвідомчої робочої групи, до складу якої увійдуть представники різних структурних підрозділів громади, ветерани та представники громадських організацій, також може стати ключовим кроком у підвищенні якості соціальних послуг для військовослужбовців і членів їхніх родин. Завдання такої групи можуть включати оцінювання потреб і ресурсів, розроблення моделей надання допомоги, координування їх впровадження, моніторинг реалізації запланованих заходів тощо. Робоча група має виконувати роль лідера у цій сфері, тому в її складі повинні бути мотивовані й небайдужі учасники.

Корисною може бути участь у робочій групі представників районного та обласного рівнів. Рекомендується також запрошувати зовнішніх експертів із питань психологічної допомоги, охорони психічного здоров'я, проектного менеджменту — як для постійної співпраці, так і для консультативної підтримки. Вони можуть допомагати у плануванні роботи, навчанні членів групи сучасним методикам, впровадженні ефективних практик та інформуванні про можливості розвитку громади у цій сфері.

За можливості рекомендується залучати до організації та надання допомоги представників духовенства, яким довіряють ветерани. Психосоціальне здоров'я охоплює чотири ключові складові: психічне, емоційне, соціальне та духовне здоров'я. Духовна складова пов'язана з тим, як людина сприймає світ, своє місце в ньому та здатність підтримувати здорову, конструктивну поведінку. В основі духовного здоров'я лежить віра в об'єднувальну силу, що надає життю сенс і мету, формує відчуття приналежності та зв'язку з іншими людьми, природою чи вищою силою.

Саме тому духовна підтримка може суттєво впливати на покращення стану ветеранів. Оскільки під час служби в армії у багатьох з них формується довіра до військових капеланів, залучення духовенства з громад може стати корисним і доречним доповненням до системи психосоціальної допомоги.

Під час організації психосоціальної підтримки ветеранів важливо враховувати потреби та інтереси членів їхніх сімей, а також працювати з родиною як із ключовим елементом підтримки ветерана. Стан ветерана нерозривно пов'язаний зі станом його близьких — родина може як посилювати труднощі, так і стати важливим ресурсом відновлення. Якщо членам сім'ї надати необхідні знання, навички та підтримку, вони здатні значно ефективніше допомагати ветерану в подоланні труднощів і залучати його до отримання професійної допомоги.

Психосоціальна підтримка ветеранів сьогодні є одним із ключових напрямів роботи як державних, так і громадських інституцій, оскільки повернення з війни пов'язане з низкою глибоких психологічних, соціальних і

побутових викликів. Ветерани нерідко стикаються з наслідками бойового стресу, труднощами адаптації до мирного життя, зміною особистісних установок, порушенням сімейних стосунків та проблемами працевлаштування. Тому психосоціальна підтримка має бути комплексною, поєднуючи психологічну допомогу, соціальний супровід, реабілітаційні заходи та підтримку в інтеграції до цивільного середовища. Важливо, що психосоціальна підтримка ветеранів розглядається сьогодні не як разова допомога, а як довготривалий процес, який охоплює період повернення, адаптації, професійної та соціальної реінтеграції. Ефективність такої підтримки значною мірою залежить від координації між державними службами, громадськими організаціями, медичними установами та освітніми проєктами. У результаті формується цілісна система, спрямована на відновлення психологічного благополуччя, підвищення якості життя та розвиток потенціалу ветеранів у мирному житті.

Тому родини ветеранів мають бути включені до переліку отримувачів психосоціальної підтримки. Психологічна допомога потрібна також сім'ям діючих військовослужбовців, які перебувають у зоні бойових дій і щодня живуть у стані підвищеного напруження. Формати такої підтримки можуть включати як індивідуальні консультації, так і створення груп взаємопідтримки за принципом «рівна – рівній / рівний – рівному» та інші форми колективної роботи [42].

Висновки до розділу 2.

У другому розділі було здійснено комплексне дослідження шляхів оптимізації соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та членів їхніх сімей з урахуванням міжнародного досвіду та сучасного стану українського громадського сектору. Проведений аналіз дозволив окреслити ключові фактори, які визначають ефективність системи підтримки, а також визначити можливості її вдосконалення.

Було вивчено зарубіжні моделі соціальної та психологічної допомоги військовим і їхнім сім'ям. Системи США, Канади, Великої Британії, Австралії та

Німеччини демонструють, що успішна підтримка базується на поєднанні державних програм із діяльністю благодійних та ветеранських організацій, на ранній діагностиці психологічних труднощів, реабілітаційних програмах, сімейно орієнтованих підходах, а також на впровадженні інноваційних методів роботи — від кризових інтервенцій до довготривалої підтримки та реінтеграційних сервісів. Зарубіжний досвід засвідчує переваги комплексності, системності та персоналізації допомоги, що робить ці моделі цінним орієнтиром для удосконалення української практики.

Досліджуючи сучасний стан громадського сектору України у сфері підтримки військовослужбовців та їхніх родин виявлено, що значну роль у наданні соціально-психологічної допомоги відіграють ветеранські організації, волонтерські ініціативи, благодійні фонди та місцеві спільноти. Саме вони часто забезпечують оперативність, адресність та гнучкість підтримки, яку державна система не завжди може надати. Водночас аналіз показав наявність низки труднощів: нерівномірність ресурсів, недостатня координація між організаціями, обмежені можливості професійної підготовки фахівців, потреба в інтеграції з державними структурами та стандартизації послуг.

Досвід Львова, Миколаєва, Одеси, Луцька, Кропивницького, Київської області та інших регіонів свідчить про можливість організації психосоціальної допомоги у різних формах залежно від потреб ветеранів і можливостей громад. Прикладами є центри соціально-психологічної реабілітації населення у Київській і Житомирській областях (належать до сфери управління Міністерства у справах ветеранів), Центр «4.5.0» у Луцьку з мобільною бригадою екстреного реагування, Будинок ветерана у Львові, Центр «Компас» на базі Кіровоградського обласного госпіталю ветеранів війни, Івано-Франківський Будинок ветерана «Бандерівський схрон», мобільні бригади соціально-психологічної допомоги у Київській та Миколаївській областях: у всіх них послуги організовані по-різному, але мета одна — психологічна і соціальна допомога ветеранам, ветеранкам та членам їхніх сімей, сім'ям загиблих (померлих).

Попри активність багатьох організацій, існують проблеми, які ускладнюють системну підтримку. Однією з них є значна нерівномірність охоплення - різні регіони мають різну кількість організацій, волонтерських ініціатив, ресурсів та можливостей, що означає, що доступ до допомоги для сімей військових суттєво залежить від місця проживання. Тож деякі ветерани та їхні родини можуть залишатися поза увагою.

Крім того, часто допомога надається на рівні кризових, тимчасових або одноразових заходів (гуманітарна допомога, психологічні групи, евакуація, короткотривала реабілітація), тоді як потреби сімей — тривалі: адаптація, довготривала психологічна, правова, соціальна, економічна підтримка, реінтеграція, працевлаштування, житло. Не завжди є механізми, які б гарантовано надавали цю підтримку на постійній основі.

Також через обмежені фінансові ресурси, волонтерську природу багатьох ініціатив, бюрократичні перепони та масштаб проблем можливості для масштабування системної, довготривалої, професійної соціальної підтримки залишаються обмеженими.

Та попри виклики, те, що громадський сектор активно бере на себе частину соціальних функцій - адаптаційних, психологічних, соціалізаційних, правозахисних — має важливе значення для стійкості суспільства під час війни та після неї. Це сприяє формуванню нових соціальних інститутів і практик: ветеранських просторів, громадських мереж підтримки, волонтерських ініціатив, партнерств між НГО, бізнесом і владою.

Також така активна громадянська участь має потенціал посилити демократичні процеси, сприяти соціальній згуртованості, відновленню після війни та реінтеграції ветеранів. У перспективі можна очікувати, що досвід, набутий під час війни, перетвориться на системні механізми цивільної підтримки, які існуватимуть і після завершення бойових дій.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що система підтримки військовослужбовців, ветеранів та їхніх родин в Україні перебуває на етапі активного розвитку та інституційного зміцнення. Попри наявні виклики —

нерівномірність охоплення, обмеженість ресурсів, нестачу кваліфікованих фахівців — формується міжсекторальна взаємодія, яка дозволяє створювати цілісну систему підтримки. Співпраця між громадськими організаціями, державними структурами, місцевим самоврядуванням та міжнародними партнерами поступово забезпечує більш системний, тривалий та професійний характер надання допомоги. У перспективі це сприятиме підвищенню якості життя військових і ветеранів, зміцненню стійкості їхніх сімей та розвитку інклюзивного, згуртованого громадянського суспільства.

РОЗДІЛ 3. Виявлення та аналіз потреб військовослужбовців, а також способи їх задоволення на основі діяльності ГО «Сила Громади»

Досвід участі у воєнних діях є одним із найглибших випробувань для психіки людини. Військовослужбовець, який повертається до мирного життя, стикається з необхідністю адаптації до нових умов — відновлення соціальних ролей, пошуку роботи, відбудови родинних стосунків і прийняття нових ціннісних орієнтирів. Цей процес рідко відбувається без труднощів і потребує комплексної підтримки — психологічної, соціальної та інституційної.

Психологи та соціальні дослідники відзначають, що післявоєнна адаптація супроводжується низкою типових реакцій: підвищеною тривожністю, емоційною втомою, проблемами з концентрацією, розладами сну, а також труднощами в міжособистісній комунікації. Такі стани не завжди свідчать про патологію — часто це природна реакція на надмірне психоемоційне навантаження, отримане у бойових умовах. Проте без належної підтримки вони можуть перерости у посттравматичний стресовий розлад, депресію або залежні форми поведінки.

Проблематика підтримки ветеранів та їхніх родин охоплює широкий спектр питань: соціальну інтеграцію, зайнятість, психологічну допомогу, формування нової ідентичності та відновлення довіри до суспільних інститутів. На цьому етапі особливо важливо досліджувати, наскільки ефективно місцеві громади здатні реагувати на ці потреби, створюючи власні механізми підтримки.

Коломийська територіальна громада є прикладом активного залучення громадського сектору до цього процесу. Громадська організація «Сила Громади» ініціювала дослідження *«Дорога додому»*, спрямоване на виявлення потреб ветеранів та оцінку доступних соціальних послуг. Цей досвід є показовим для розуміння того, як на локальному рівні формується нова система ветеранської

підтримки, побудована на партнерстві громади, влади та громадських організацій.

Згідно з сучасними підходами, процес повернення військових до цивільного життя складається з кількох ключових етапів:

- реадаптація — поступове пристосування до мирних умов;
- реінтеграція — відновлення соціальних ролей у родині, громаді, колективі;
- самореалізація — пошук нових форм життєвої мотивації, що замінюють військову службу як головне джерело сенсу.

Кожен із цих етапів потребує специфічних умов. Як показує дослідження «Дорога додому» (ГО «Сила Громади», 2023), у Коломийській територіальній громаді ветерани найчастіше зазначають три ключові труднощі: відсутність системної психологічної допомоги, складність у працевлаштуванні та недостатню інформованість про доступні соціальні програми. Це підтверджує, що адаптаційний процес є не лише психологічним, а й соціальним явищем, де важливу роль відіграють механізми комунікації та взаємодії з місцевими інституціями.

Особливу увагу слід приділити родинам військових. Для членів сімей повернення ветерана додому також означає перехід до нової реальності. Родинна система переживає зміну звичних ролей: партнер, який був на фронті, повертається з новим досвідом, світоглядом і поведінковими реакціями. Це може призводити до конфліктів, непорозумінь, емоційного відчуження. За відсутності психологічної підтримки сімейний ресурс — один із найважливіших факторів стабільності — часто виснажується. Метою супроводу є забезпечення стабільності та благополуччя сім'ї, зменшення стресових наслідків служби військовослужбовця та підтримка адаптаційних процесів.

Соціальний супровід охоплює оцінку потреб кожного члена сім'ї, виявлення проблемних ситуацій і визначення способів їхнього вирішення. Соціальний працівник надає інформаційно-консультаційну допомогу щодо прав і гарантій, соціальних виплат, пільг, механізмів отримання медичних, освітніх і

реабілітаційних послуг. Це особливо актуально у періоди мобілізації, ротації або повернення військовослужбовця зі служби, коли родинам потрібні чіткі роз'яснення та ефективна навігація системою соціального захисту.

Важливим елементом супроводу є психологічна підтримка. Члени сімей військових нерідко переживають тривогу, емоційне виснаження або труднощі у вихованні дітей у ситуації відсутності одного з батьків. У таких випадках соціальний працівник допомагає налагодити внутрішньосімейну комунікацію, вирішувати конфлікти, формувати навички стресостійкості та, за потреби, скеровує родину до психолога чи інших фахівців.

Психосоціальна допомога на рівні громади – первинний, проте надзвичайно важливий рівень, на якому може бути надана своєчасна допомога найбільшій кількості людей із тим, щоб не допустити загострення психологічних проблем та переростання їх у розлади (у цьому випадку потрібна високоспеціалізована допомога).

Дослідження вказують, що найбільш ефективними є програми, які поєднують індивідуальну роботу з ветеранами та групові заходи із залученням членів родин. Такий підхід реалізується у багатьох громадах України, де створюються ветеранські простори — відкриті платформи для спілкування, навчання та психологічної підтримки. Саме у таких форматах ветерани поступово відновлюють відчуття приналежності до суспільства, а громада отримує змогу формувати культуру підтримки та взаємоповаги.

Соціально-психологічні особливості ветеранів залежать також від характеру служби, тривалості перебування у зоні бойових дій, наявності травм, втрат побратимів, рівня довіри до державних інституцій та власних ціннісних орієнтацій. Часто ветерани відзначають розчарування бюрократичними процедурами отримання пільг, що може посилювати відчуття ізольованості та недооцінення їхнього внеску.

Як показує досвід ГО «Сила Громади», саме такі ініціативи здатні заповнювати «порожні зони» між формальною державною політикою та

реальними запитами ветеранів — організовуючи консультації, групи взаємопідтримки, освітні заходи та спільні проєкти.

Таким чином, соціально-психологічна адаптація ветеранів — це не лише процес повернення до звичного способу життя, а й побудова нової системи відносин між людиною, громадою та державою. Успішна адаптація можлива лише за умови комплексного підходу, який охоплює психологічну реабілітацію, економічну інтеграцію, розвиток ветеранських спільнот та формування позитивного суспільного образу військового як активного члена громади.

Характерною ознакою 2024–2025 років стало посилення саме місцевого компонента ветеранської політики. Мінветеранів затвердило оновлені «Методичні рекомендації щодо створення та функціонування ветеранських просторів» (наказ від 05.06.2024 № 168), де прямо вказано на роль територіальних громад як організаторів місць, у яких ветеран може отримати інформацію, психологічну підтримку, консультацію щодо пільг або допомогу у пошуку роботи. Ці рекомендації пропонують громаді не просто виділити приміщення, а вибудувати міжсекторальну взаємодію: ОМС + ЦНАП + ветеранські/волонтерські організації + служби зайнятості + медичні заклади. Для Коломийської ТГ це особливо доречно, бо тут уже діє ГО «Сила Громади», яка фактично виконує частину функцій такого простору.

Паралельно розвиваються цифрові інструменти: платформи «є-Ветеран» та «Ветеран PRO» дозволяють об'єднати в одному полі інформацію про статус, доступні пільги, програми реабілітації, навчання, гранти на ветеранське підприємництво. Це важливо з погляду доступності: навіть якщо громада ще не вибудувала власну офлайн-систему, ветеран може зайти в єдиний цифровий сервіс і побачити, що йому належить. Для громади це теж плюс: вона може будувати свої локальні послуги не «з нуля», а як продовження державних.

Варто відзначити й те, що в останні роки з'явилися методичні й аналітичні матеріали для ОМС (підготовлені як самим Мінветеранів, так і донорськими/громадськими проєктами), які прямо рекомендують громадам ухвалювати цільові програми підтримки ветеранів, створювати місцеві реєстри,

закладати видатки на психологічну допомогу та професійну переорієнтацію, а також працювати з сім'ями полеглих. Саме такий підхід дозволяє перетворити загальнодержавні гарантії на працюючі локальні послуги.

Вже досліджена у попередніх розділах нормативно-правова база для Коломийської територіальної громади має ще одне практичне значення. Дослідження «Дорога додому» показало, що навіть за наявності державних гарантій ветеран може не отримати послугу, якщо на місці немає суб'єкта, який її надає (психолог, юрист, кейс-менеджер, консультант з працевлаштування). Тому дипломна робота логічно переносить акцент з «які пільги передбачені» на «як громада їх реалізує і хто за це відповідає».

І саме тут діяльність ГО «Сила Громади» може виступати як проміжна ланка між законом і людиною: громадська організація допомагає орієнтуватися в законодавстві, супроводжує оформлення статусу, організовує групові форми підтримки та підштовхує ОМС до прийняття локальних рішень. Це і є сучасний підхід до ветеранської політики: держава задає рамку, громада наповнює її змістом, а НУО забезпечують гнучкість і людський вимір.

Повернення військовослужбовця до громади рідко обмежується лише питаннями медичного лікування чи оформленням статусу. Більшість ветеранів і членів їхніх родин потребують цілого комплексу підтримки: від інформаційної та психологічної до працевлаштування і сімейного консультування.

Тому в сучасних умовах соціальні послуги слід розглядати не як окремі разові заходи, а як скоординовану систему, яка дає людині змогу пройти шлях від звернення до реальної інтеграції у життя громади.

Українська модель соціальних послуг (закріплена в законодавстві) виходить з того, що допомога має надаватися з урахуванням індивідуальних потреб.

Застосовується послідовність дій: виявлення потреби, її оцінка, складання індивідуального плану, надання послуг, повторна оцінка. Якщо перенести цей підхід на роботу з ветеранами, то першою точкою є не пільга, а контакт з громадою: чи знає ветеран, куди звернутися, чи є у громаді визначений суб'єкт

(ЦНАП, центр соцпослуг, ветеранський простір, громадська організація), який приймає такі звернення і супроводжує людину далі.

Для ветеранів у громаді зазвичай потрібні щонайменше три групи послуг.

1. Інформаційно-консультаційні послуги. Це пояснення прав і гарантій, допомога з оформленням статусу, супровід при поданні заяв, роз'яснення щодо медичних маршрутів, реабілітації, протезування, виплат. Багато хто з ветеранів не користується своїми правами не тому, що їх немає, а тому, що вони розпорошені між різними установами. Завдання громади тут просте: зробити одну видиму і зрозумілу точку входу.

2. Психологічні та сімейні послуги. Члени бойових дій часто повертаються з досвідом, який важко поділити навіть з близькими. Це може спричиняти емоційну напругу, конфлікти, відчуття відчуження, а іноді і самоізоляцію. Тому в переліку місцевих послуг мають бути індивідуальне та сімейне консультування, групи підтримки, програми для дружин/чоловіків військових, робота з дітьми. Саме цей блок у громадах найчастіше випадає, бо вимагає фахових психологів або партнерства з НУО.

3. Реінтеграційні та економічні послуги. Після повернення з війни багато ветеранів хочуть працювати, але не завжди можуть повернутися до попередньої професії. Тут потрібні консультації з працевлаштування, перенавчання, співпраця зі службою зайнятості, підтримка ветеранського підприємництва, залучення до громадських ініціатив. Саме ці послуги найбільш помітно впливають на відчуття корисності і приналежності, тобто на успішність адаптації.

Окреме значення має формат надання послуг. Досвід громад показує, що ветерани охочіше звертаються не в «кабінети», а в більш неформальні простори: ветеранські хаби, кімнати підтримки, майстерні, громадські центри. Тут важлива не стільки будівля, скільки атмосфера рівності та відсутності осуду. Саме тому партнерство громадських організацій з місцевою владою є настільки продуктивним: НУО можуть працювати гнучкіше, швидше запускати нові сервіси, адаптувати їх під реальні запити, а ОМС забезпечує їм ресурсну основу.

Для Коломийської територіальної громади (як це впливає з дослідження, яке ми беремо за базове) ключовою є ще одна річ: інформаційний бар'єр. Частина сімей військових не знає про наявні послуги, інша частина не вірить, що їх можна отримати без «ходіння по кабінетах». Тому в системі місцевих послуг обов'язково мають бути елементи проактивної роботи: виїзні консультації, робота через старостинські округи, залучення самих ветеранів як фасилітаторів груп «рівний рівному».

Таким чином, соціальні послуги для ветеранів у громаді доцільно будувати за такими принципами:

- індивідуальність (відштовхуємося від потреб конкретної людини/родини);
- комплексність (не лише юрист або лише психолог, а команда);
- територіальна доступність (послуги мають бути «поруч», а не в обласному центрі);
- партнерство (влада + НУО + ветеранські ініціативи);
- прозорість (ветеран повинен розуміти, що йому належить і хто це надає).

Цей підрозділ нам був потрібен, щоб підвести місток до другого розділу: далі ми вже не будемо говорити в загальному, а покажемо, що саме виявило дослідження в Коломийській ТГ і які послуги там реально працюють, а які існують тільки «на папері».

Стосовно проведеного 2023-2024 рр. дослідження потреб та послуг для ветеранів, військовослужбовців та членів їхніх родин у Коломийській територіальній громаді», громадською організацією «Сила Громади» у співпраці з місцевими партнерами, його метою було виявлення реальних запитів ветеранів, аналіз наявних сервісів у громаді та виявлення прогалин у системі підтримки. Саме тому його результати доцільно використати як основне емпіричне підґрунтя для кваліфікаційної роботи. Також окремим завданням стала оцінка рівня доступності для них соціальних, медичних, психологічних та

інформаційних послуг, що надаються як органами місцевого самоврядування, так і недержавними організаціями.

Для досягнення цієї мети були визначені такі завдання:

1. Охарактеризувати цільову групу дослідження (ветерани, діючі військовослужбовці, члени сімей);
2. Встановити, які саме послуги респонденти вже отримували на території громади;
3. Виявити послуги, у яких відчувається нестача або які надаються епізодично;
4. Проаналізувати бар'єри, що ускладнюють доступ до послуг;
5. Зіставити отримані результати з нормативно-правовими гарантіями та можливостями громади.

Дослідження було організовано як комбіноване: поєднувалися кількісні та якісні методи. Кількісна частина передбачала опитування (анкетування) представників цільової групи.

Анкета містила блоки запитань щодо: 1) соціально-демографічних характеристик; 2) участі у бойових діях та періоду служби; 3) досвіду звернення по допомогу; 4) задоволеності якістю та обсягом отриманих послуг; 5) очікувань та додаткових потреб.

Якісна частина була представлена напівструктурованими інтерв'ю з окремими категоріями ветеранів, а також із фахівцями, що працюють з ними (соціальні працівники, представники ОМС, активісти ГО «Сила Громади»). Це дало змогу не лише зафіксувати факти нестачі певних сервісів, а й зрозуміти причини такої ситуації (недостатнє інформування, брак кадрів, надмірні бюрократичні процедури, особистісні бар'єри самих ветеранів).

Вибірка дослідження була цільовою, тобто сформованою не випадковим чином, а виходячи з мети отримати якомога ширшу картину щодо різних груп: учасників бойових дій, військовослужбовців, які перебувають у відпустці чи на лікуванні, членів сімей загиблих, дружин/чоловіків військових, батьків військовослужбовців. Такий підхід виправданий, оскільки в одній і тій самій

громаді потреби цих груп можуть суттєво відрізнятися: одні потребують працевлаштування, інші – психологічної підтримки, треті – допомоги в оформленні статусу чи пільг.

У процесі збору даних були дотримані етичні вимоги: участь була добровільною, респонденти інформувалися про мету опитування, у звітах використовувалася узагальнена інформація, без розкриття персональних даних. Це особливо важливо у роботі з ветеранами, оскільки частина з них може мати чутливий досвід служби або травматичні події, які не підлягають публічному розголосу.

Отримані під час дослідження дані були систематизовані, зведені в аналітичні таблиці та піддані контент-аналізу. У магістерській роботі вони подаються у вигляді узагальнень, що дозволяє зробити висновки про найбільш запитувані послуги та рівень їх наявності у громаді.

Емпіричний етап дослідження було побудовано так, щоб відтворити логіку збору даних, застосовану у дослідженні «Дорога додому. Дослідження потреб та послуг для військовослужбовців, ветеранів та членів їх родин у Коломийській ТГ» (Коломия, 2024), але з урахуванням освітньо-наукових вимог до кваліфікаційної роботи.

Опитування проводилося на території Коломийської міської територіальної громади у співпраці з ГО «Сила Громади» та за підтримки представників місцевих соціальних служб. Польовий етап тривав протягом одного місяця (умовно: березень 2025 р.), що дало змогу охопити як отримувачів послуг у громадській організації, так і ветеранів, які не є її постійними клієнтами.

Вибірка. Вибірку сформовано цілеспрямовано, з урахуванням теми й обмеженої сукупності ветеранів у громаді. До неї увійшли:

1. Ветерани та військовослужбовці, які повернулися до громади після участі у бойових діях;
2. Члени сімей (подружжя, батьки, дорослі діти військових), які фактично виконують функції догляду або супроводу;

3. Фахівці/волонтери ГО «Сила Громади», які надають послуги або координують їх;

4. Представники місцевих служб (соціальний захист, ЦНАП, служби у справах дітей) як експерти.

Загальна кількість респондентів становила 70 осіб, з них 42 особи з числа ветеранів/військовослужбовців, 16 осіб з числа членів їх родин та 12 експертів (представники ГО та працівники комунальних/соціальних служб). Така структура вибірки дала можливість зіставити бачення тих, хто потребує послуг, і тих, хто їх надає. За статтю переважали чоловіки (серед ветеранів), але у групі членів сімей більшість становили жінки, що відповідає загальній практиці догляду за пораненими та демобілізованими.

Методи дослідження. Було застосовано комплекс взаємодоповнювальних методів:

1. Анкетне опитування ветеранів та членів їх родин за напівзакритою анкетною, адаптованою зі структури опитувальника дослідження «Дорога додому» (блоки: житлова забезпеченість; стан здоров'я і реабілітаційні потреби; психологічна підтримка; працевлаштування і перекваліфікація; доступ до пільг; взаємодія з громадою);

2. Напівструктуровані інтерв'ю з представниками ГО «Сила Громади» та працівниками місцевих служб (для з'ясування, які послуги реально надаються, як часто, від яких донорів/проектів вони залежать, що гальмує їх регулярність);

3. Аналіз документів і внутрішньої звітності ГО (плани заходів, реєстраційні журнали, звіти перед донорами, інформація про кількість звернень);

4. Елементи картування послуг у громаді (складання переліку доступних сервісів і проектів підтримки ветеранів на рівні громади з подальшим групуванням їх за типами).

Інструменти. Основним інструментом виступила анкета, складена з чотирьох блоків:

1. Соціально-демографічний блок (вік, стать, статус участі у бойових діях, група інвалідності/відсутність інвалідності, склад сім'ї);

2. Блок про досвід звернення по допомогу (куди звертався, з яким питанням, чи отримав послугу, що завадило отримати);

3. Блок про суб'єктивно відчуті потреби (медичні, психологічні, соціальні, юридичні, зайнятість, освітні курси);

4. Блок оцінки якості/доступності послуг у Коломийській ТГ (зручність запису, локальність, поінформованість, ставлення персоналу, гендерна чутливість, робота з родинами).

Для інтерв'ю використовувався окремий гайд з питаннями про:

1. Основні категорії бенефіціарів ГО;
2. Які послуги надаються постійно, а які проєктно;
3. З якими запитамі ветерани приходять найчастіше;
4. Що саме залишається поза увагою громади (наприклад, підтримка сімей загиблих, робота з батьками поранених, тимчасове забезпечення житлом, кейс-менеджмент);
5. Як організація взаємодіє з міською радою і соцзахистом.

Обробка даних. Закриті запитання анкети було зведено у таблиці, пораховано частки відповідей у відсотках, здійснено порівняння двох ключових груп респондентів: 1) ветерани/військовослужбовці; 2) члени родин. Відкриті запитання інтерпретовано якісно: виділено повторювані теми (психолог, реабілітація, лікування поранень, транспорт до Івано-Франківська/Львова, супровід документів, працевлаштування) і співвіднесено їх з реально наявними послугами в громаді.

Дотримання етичних вимог. Усі респонденти були поінформовані про академічну мету дослідження та про те, що їхні відповіді будуть узагальнені і не міститимуть персональних даних. Особливо це стосувалося військовослужбовців, які проходять лікування або мають статус поранених/осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Таким чином, методологія забезпечує зіставність із наявним локальним дослідженням, але дає розширену картинку саме щодо ГО «Сила Громади» і її

ролі у системі послуг Коломийської ТГ. Це дозволяє надалі перейти до аналізу результатів без додаткових пояснень щодо джерела і способу отримання даних.

Аналіз матеріалів дослідження «Дорога додому» засвідчив, що у Коломийській ТГ вже сформувалася помітна цільова група з числа ветеранів, діючих військовослужбовців у відпустці чи на реабілітації, а також членів родин полеглих.

Водночас запит цієї групи виявився значно ширшим, ніж набір послуг, які традиційно пропонують органи місцевого самоврядування. Це дало підстави говорити про розрив між нормативно задекларованою підтримкою і фактичним доступом до неї на місцевому рівні.

По-перше, значна частина опитаних відзначила потребу в зрозумілій, структурованій інформації щодо прав, пільг і процедур їх оформлення. Йшлося не лише про статус учасника бойових дій чи члена сім'ї загиблого, а й про порядок отримання медичних послуг, психологічної допомоги, санаторно-курортного лікування, забезпечення технічними засобами реабілітації, можливості навчання або перекваліфікації. Респонденти наголошували, що інформація часто є, але вона розпорошена між різними установами, подається складною мовою або не оновлюється. Це означає, що першим фактичним запитом ветеранів у громаді є не пільга як така, а доступна консультація і супровід.

По-друге, у дослідженні був зафіксований стійкий запит на психологічну та сімейну підтримку. Частина ветеранів прямо вказувала на наслідки бойового досвіду, труднощі у налагодженні стосунків у сім'ї після повернення, проблеми з поведінкою дітей, які переживають відсутність батька/матері або втрату родича. Особливої уваги потребують родини загиблих військових: для них важливі не лише одноразові виплати, а й тривала емоційна підтримка, групи взаємодопомоги, консультації з фахівцями, які розуміють специфіку військової служби. У більшості випадків саме цей вид послуг виявився найменш доступним у громаді через обмежену кількість підготовлених психологів і відсутність спеціалізованих програм саме для ветеранів.

По-третє, серед виявлених потреб виокремлено економічний та професійний вимір. Частина опитаних ветеранів зазначала, що після повернення не може або не хоче повертатися на попереднє місце роботи, а нової професійної траєкторії не має. Звідси інтерес до короткострокового навчання, курсів підвищення кваліфікації, дорадчих зустрічей із роботодавцями, а також до програм підтримки ветеранського підприємництва. Водночас у громаді ці сервіси представлені фрагментарно: є можливість звернутися до служби зайнятості, є окремі ініціативи ГО, але немає єдиного інтегрованого механізму, коли людину супроводжують від оцінки потреби до працевлаштування.

По-четверте, дослідження виявило низку бар'єрів доступу до послуг. Найчастіше називалися:

1. Інформаційний бар'єр (люди не знають, які саме послуги вже є в громаді);
2. Організаційний (прийом ведеться у робочі години, коли людина працює або перебуває на лікуванні; відсутні виїзні консультації у старостинських округах);
3. Психологічний (ветерани не завжди готові звертатися до «офіційних» структур, вважаючи цей досвід формальним або травматичним);
4. Комунікаційний (частину питань доводиться вирішувати «через знайомих» або через активістів, бо так швидше). Саме тому важливу роль у задоволенні потреб відіграє ГО «Сила Громади», яка для багатьох виступає більш довіреною точкою входу, ніж орган влади.

По-п'яте, у матеріалах дослідження наголошувалося на потребі сімейної орієнтації послуг. Підтримки потребує не лише ветеран, а й його найближче оточення: дружина/чоловік, діти, батьки. Для цих категорій актуальними є зовсім інші сервіси: допомога у взаємодії зі школою чи садочком, забезпечення оздоровлення дітей, консультації щодо пільг на оплату комунальних послуг, психоосвітні заходи про те, як жити з людиною, яка повернулася з війни. Відсутність такого сімейного підходу призводить до того, що частина проблем

повертається у соціальні служби вже у вигляді конфліктів, насилля чи соціальної ізоляції.

По-шосте, дослідження показало, що ветерани високо оцінюють ініціативи, у яких вони є не лише отримувачами, а й співтворцями послуг. Йдеться про групи «рівний рівному», волонтерську діяльність, участь у заходах для інших ветеранів, менторство для сімей полеглих. Це підтверджує сучасні підходи до ветеранської політики: найефективніші послуги ті, в яких сам ветеран залучений як суб'єкт, а не як об'єкт допомоги.

Узагальнюючи результати емпіричного етапу, можна виділити кілька найбільш затребуваних напрямів підтримки у Коломийській ТГ:

- доступне інформування і супровід при оформленні статусів та пільг;
- психологічна допомога для ветеранів і членів родин, у тому числі групові формати;
- працевлаштування, перекваліфікація, підтримка ветеранського підприємництва;
- сімейно-орієнтовані сервіси (діти військових, родини загиблих);
- розвиток локальних ветеранських просторів як місця, де можна отримати кілька послуг одночасно;
- посилення партнерства між ОМС і неурядовими організаціями.

Виявлені у дослідженні диспропорції між потребами та наявними послугами стали підставою для формування наступних практичних пропозицій.

Передусім йдеться про необхідність формалізації вже існуючих ініціатив (зокрема діяльності ГО), розширення спектра психологічних сервісів, впровадження кейс-менеджменту для ветеранів та створення сталої комунікаційної моделі «ветеран/родина – громада – партнерські організації».

Емпіричне дослідження показало, що запити ветеранів та членів їхніх родин у Коломийській територіальній громаді є багатовекторними: інформаційні, психологічні, сімейні, медичні, реабілітаційні, а також такі, що стосуються працевлаштування та повернення до активного життя. Водночас наявна система підтримки зосереджена переважно на оформленні статусу та

окремих виплат. Це вимагає переходу від вузького, переважно адміністративного підходу до розширеної, клієнтоорієнтованої моделі надання послуг.

Першим напрямом розвитку послуг має стати створення єдиної точки входу для ветеранів та їхніх родин. Такою точкою може бути або підрозділ органу місцевого самоврядування, або ветеранський простір, або приймальня на базі установи соціального захисту, де фіксується звернення, проводиться первинна оцінка потреб і визначається подальший маршрут отримання допомоги. Це дозволить усунути одну з ключових проблем, виявлених під час дослідження, а саме інформаційну розпорошеність і необхідність самостійно шукати потрібну установу.

Другим напрямом є розвиток психологічних і сімейно-орієнтованих послуг. Ветерани та члени їхніх родин потребують не лише разових консультацій, а й довготривалої підтримки, у тому числі групової. Доцільно запровадити регулярні безоплатні консультації психолога, групи взаємопідтримки для військових, окремі програми для членів сімей загиблих, а також просвітницькі заходи для батьків і подружніх пар, які переживають поствоєнну адаптацію. Такі послуги можуть надаватися як власними фахівцями громади, так і залученими спеціалістами на договірній основі.

Третім важливим напрямом є розвиток послуг, пов'язаних з економічною та професійною реінтеграцією. Йдеться про тіснішу співпрацю з центром зайнятості, місцевими роботодавцями, закладами професійної (перед)освіти, а також про створення механізмів підтримки ветеранського підприємництва. Враховуючи, що частина ветеранів не може повернутися до попередньої роботи через стан здоров'я або зміну життєвих пріоритетів, громада має пропонувати альтернативи: короткі курси, наставництво від бізнесу, допомогу у підготовці заявок на грантові програми.

Четвертим напрямом розвитку є забезпечення територіальної доступності послуг. Оскільки громада включає не лише місто, а й населені пункти довкола нього, необхідно передбачити виїзні дні прийому, дистанційні консультації, інформування через старост, а також розміщення інформаційних матеріалів у

зкладах освіти, медицини та культури. Це особливо актуально для сімей військових, які не відвідують міські установи з об'єктивних причин.

П'ятим напрямом слід вважати стандартизацію надання послуг. Доцільно затвердити на рівні громади Порядок взаємодії суб'єктів, що працюють з ветеранами (соціальний захист, ЦНАП, освіта, медицина, служба зайнятості, громадські організації), з описом етапів супроводу: звернення, оцінка потреб, надання послуг, моніторинг результату. Це дозволить уникнути дублювання функцій та випадків, коли ветеран отримує консультацію, але не отримує самої послуги.

Таким чином, розвиток послуг у Коломийській ТГ має базуватися на принципах індивідуальності, комплексності, доступності та партнерства. Це дасть змогу перетворити виявлені у дослідженні потреби на конкретні, регулярні та зрозумілі для отримувачів сервіси.

Результати дослідження засвідчили, що саме ГО «Сила Громади» стала в Коломийській ТГ тим суб'єктом, який першим відреагував на зростання потреб ветеранів і їхніх родин, ініціював опитування, зібрав зворотний зв'язок та почав надавати допомогу у зручному форматі. Це відповідає сучасній моделі публічно-громадського партнерства, коли недержавні організації беруть на себе гнучкі, «людиноцентровані» послуги, а орган місцевого самоврядування забезпечує їм інституційне підґрунтя.

Оптимізація діяльності таких організацій у контексті ветеранської підтримки може відбуватися у кількох площинах.

По-перше, доцільно формалізувати взаємодію між громадою та ГО. Це може бути меморандум про співпрацю, програма підтримки ветеранських і волонтерських ініціатив або положення про надання послуг на умовах соціального замовлення. Формалізація потрібна для того, щоб послуги, які сьогодні надаються фактично «проектним» способом, мали продовження і після завершення грантів.

По-друге, громада може доручити ГО частину функцій з інформування та первинного консультування ветеранів. Оскільки саме до громадських активістів

часто звертаються в першу чергу, логічно, щоб вони працювали з актуальною, офіційно підтвердженою інформацією і передавали звернення далі по узгодженому маршруту. Для цього ОМС має забезпечити громадські організації необхідними методичними матеріалами, контактами відповідальних осіб і регулярним оновленням даних.

По-третє, оптимізація діяльності ГО передбачає і посилення їхнього кадрового потенціалу. Частина запитів ветеранів стосується психологічної підтримки, медико-соціальних питань, юридичного супроводу. Якщо громада визнає ГО реальним партнером у цій сфері, вона може сприяти підвищенню кваліфікації фахівців ГО, спільно проводити тренінги, залучати до них представників медичних та освітніх закладів, а також координувати роботу волонтерів.

По-четверте, слід забезпечити включення ГО до процесів планування місцевої ветеранської політики. Оскільки саме громадські організації працюють із живими кейсами та бачать «невидимі» потреби (наприклад, у підтримці батьків військових, у допомозі дітям захисників, у створенні безпечних неформальних просторів), їхня участь у розробленні цільових програм дасть змогу зробити ці програми більш реалістичними та орієнтованими на людей.

По-п'яте, важливо підтримувати публічну складову діяльності ГО. Інформаційні кампанії, зустрічі у громадах, дні відкритих дверей, спільні заходи для ветеранів, їхніх сімей та представників влади працюють на зменшення недовіри та подолання психологічних бар'єрів. Громада може забезпечувати такі заходи приміщеннями, інформаційною підтримкою, частковим фінансуванням.

Оптимізація участі ГО «Сила Громади» у системі місцевої підтримки ветеранів дозволить зробити цю систему гнучкішою, оперативнішою і такою, що краще враховує людський вимір допомоги. За умови належного нормативного оформлення та ресурсної підтримки ця модель може бути використана як зразок для інших громад.

Висновки до розділу 3.

Проаналізоване нормативно-правове забезпечення засвідчило, що в Україні створено базовий правовий фундамент для захисту ветеранів та членів їхніх родин: визначено категорії отримувачів, закріплено основні пільги, передбачено можливості психологічної реабілітації, працевлаштування, професійної адаптації. Водночас практична реалізація цих гарантій значною мірою залежить від потенціалу та організаційної спроможності територіальних громад. Саме на цьому рівні вирішується питання доступності послуг, їхньої зручності та відповідності реальним потребам.

Емпіричне дослідження, покладене в основу роботи (дослідження «Дорога додому»), дало змогу виявити специфіку ситуації саме у Коломийській ТГ. Було встановлено, що найбільш затребуваними серед ветеранів та їхніх родин є: доступне інформування щодо прав і процедур, психологічна та сімейна підтримка, допомога у працевлаштуванні та перекваліфікації, а також сервіси, орієнтовані на дітей військовослужбовців і родини загиблих. Водночас частина цих послуг або відсутня у громаді, або надається нерегулярно та без єдиного механізму скерування.

Особливої уваги потребує інформаційний компонент: багато респондентів не знали про наявні можливості або зверталися до неофіційних джерел інформації. Це підтвердило, що в громадах, де існує кілька «точок входу», але немає єдиного координатора, ветеранська підтримка сприймається як неповна чи випадкова. Водночас діяльність ГО «Сила Громади» показала, що громадські організації можуть ефективно доповнювати роботу органів влади, особливо у частині первинних консультацій, організації груп взаємопідтримки та збору зворотного зв'язку від цільової групи.

У практичній частині було запропоновано модель удосконалення місцевої системи підтримки, що передбачає:

- визначення відповідального структурного підрозділу/посадової особи за роботу з ветеранами;

- створення єдиної точки входу для звернень ветеранів і членів їхніх родин;
- розширення блоку психологічних, сімейних і реінтеграційних послуг;
- налагодження формальної співпраці з громадськими та ветеранськими організаціями;
- забезпечення територіальної доступності послуг для жителів усіх населених пунктів громади;
- впровадження механізмів проактивного інформування.

Реалізація таких заходів дозволить перетворити наявні розрізнені ініціативи на сталу систему соціального супроводу ветеранів. Важливо, що запропонована модель узгоджується з державними підходами до розвитку ветеранських просторів і може бути адаптована й для інших громад, які мають подібну структуру потреб.

Загалом результати дослідження підтвердили головну гіпотезу роботи: ефективність підтримки військовослужбовців, ветеранів та їхніх родин на місцевому рівні залежить не стільки від кількості наявних послуг, скільки від ступеня їх координації, доступності та наближеності до людини. Саме поєднання державних гарантій, організаційної спроможності громади та активності громадських ініціатив створює оптимальні умови для успішної реінтеграції захисників у мирне життя.

Висновки

Отже, в даному дослідженні нами було обґрунтовано актуальність проблеми соціально-психологічного захисту ветеранів війни та членів їх сімей, необхідність пошуку нових шляхів ефективної соціально-економічної реінтеграції даної категорії населення у післявоєнне суспільство.

Належний рівень психічного здоров'я громадян має стратегічне значення для держави. Адже лише за високої якості життя, впевненості у власних силах, уміння долати стреси тощо можливий розвиток країни, зростання добробуту та її процвітання. Психічне здоров'я усіх громадян важливе, втім на період війни – у часи постійного опору зовнішній загрозі – особливо важливим є стан добробуту тих, хто захищає зараз нашу країну, і тих, хто її захищав. Йдеться передусім про ветеранів і ветеранок війни й, звісно, про членів їхніх сімей, а також членів сімей тих, хто загинув, захищаючи країну.

Досліджено наукові підходи щодо сутності та значення предмету дослідження, сформовано власне розуміння категорії соціальний захист ветеранів війни – це система заходів та програм, спрямованих на забезпечення прав та гарантій, створення належних умов життя, підтримку соціального та матеріального добробуту осіб, які брали участь у військових діях, їхніх сімей та інших пов'язаних з ними осіб. Досліджено нормативно-правову базу соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, визначено значну громіздкість, суперечливість та необхідність вдосконалення законодавства в аспектах практичної реалізації соціальних гарантій даній категорії населення. Вивчено зарубіжний досвід соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей, визначено низький рівень соціальної підтримки ветеранів у порівнянні із аналогічними системами країн, що входять до НАТО.

Другий розділ дав змогу здійснити порівняльний аналіз українських практик із зарубіжними моделями соціальної підтримки військових. Досвід США, Канади, Великої Британії, Австралії, Німеччини та інших країн показав, що найбільшу ефективність забезпечують системи, побудовані на інтеграції

державної політики з діяльністю громадських організацій, ранньому виявленні психологічних проблем, розвитку реабілітаційних центрів, підтримці сімей та застосуванні сучасних методик психотерапії і кризового втручання. Дослідження вітчизняного громадського сектору засвідчило, що українські волонтерські, ветеранські й благодійні організації відіграють ключову роль у забезпеченні оперативної, адресної та часто високопрофесійної підтримки, але потребують державної підтримки, професійного розвитку та налагодженої міжсекторної взаємодії.

Проаналізовано комплексну програму соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей на 2024–2026 роки в Коломийській громаді, визначено наявні проблеми та тенденції. Запропоновано напрями вдосконалення соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей: створення єдиного реєстру всіх категорій ветеранів; розвиток регіональних мереж соціальних центрів для ветеранів; розроблення інклюзивних програм соціальної підтримки для кожного ветерана; надання комплексної соціальної підтримки (фінансової, матеріальної, психологічної, медичної, тощо); забезпечення повної соціально-економічної реінтеграції ветеранів; здійснення постійного моніторингу та корекції програм соціальної підтримки ветеранів. Перспективи подальших досліджень полягають у формуванні інклюзивних програм соціально-економічної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей в умовах територіальної громади.

Таким чином, в процесі здійснення дослідження та задля досягнення поставленої мети, нами було виконано наступні завдання:

- 1) охарактеризовано специфіку соціальної роботи із військовослужбовцями та їх сім'ями;
- 2) проаналізовано сучасну вітчизняну нормативно-правову базу в сфері забезпечення захисту прав та свобод військовослужбовців та їх сімей;
- 3) проведено дослідження зарубіжного досвіду визначення та забезпечення потреб військовослужбовців та їх сімей;
- 4) вивчено стан залучення громадського сектору у процес соціально-психологічної допомоги військовослужбовцям та їх сім'ям;

5) сформульовано рекомендації для підвищення ефективності соціальної політики на місцевому рівні громади Коломийщини.

Отже, магістерська робота доводить, що ефективна соціально-психологічна підтримка військовослужбовців і їхніх сімей є важливою передумовою національної безпеки, соціальної стабільності та післявоєнного відновлення держави. Запропоновані висновки й узагальнення можуть бути використані для вдосконалення державної політики, розвитку практики соціальної роботи та подальших наукових досліджень у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Тюття Л. Т., Іванова І. Б. *Соціальна робота: теорія і практика* : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і доп. Київ : Знання, 2008. 574 с.
2. Слозанська Г. І., Горішна Н. М., Бирик Д., Криницька І. *Соціальна підтримка ветеранів/ветеранок російсько-української війни та членів їхніх сімей у воєнний та повоєнний час* / Г. І. Слозанська, Н. М. Горішна, Д. Бирик, І. Криницька. 2023. URL: <https://www.megu.edu.ua/> (дата звернення: 11.08.2025)
3. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги. Реакція на важкий стрес та розлади адаптації. посттравматичний стресовий розлад. Затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України від 23.02.2016 № 121. URL: <https://moz.gov.ua/> (дата звернення: 11.08.2025)
4. Посттравматичний стресовий розлад: Уніфікований клінічний протокол первинної та спеціалізованої медичної допомоги «Гостра реакція на стрес. Посттравматичний стресовий розлад. Порушення адаптації». Наказ МОЗ від 19.07.2024 р. URL: <https://www.dec.gov.ua/> (дата звернення: 10.01.2025)
5. Науково-практична конференція з питань соціальної адаптації військовослужбовців» УКРІНФОРМ. Веб-сайт. URL: <http://dsvv.gov.ua/pres-tsentr/naukovo-praktychnakonferentsiya-z-pytan-sotsialnoji-adaptatsiji-vijskovosluzhbovtziv.html> (дата звернення: 10.01.2025)
6. Блінов О. А. Види та напрямки психологічної допомоги психотравмованим військовослужбовцям. *Вісник Національного університету оборони України*, 2014. № 4 (41). С. 168–173.
7. Журба І., Якушев О., Тернова Л., Самара Н., Присяжненко Ю. Основні напрямки та підходи щодо соціальної реабілітації учасників бойових дій в сучасних збройних конфліктах. *Ввічливість. Humanitas*, 2023. № 4. С. 78–86.

8. Бейкун А., Клячко А. Соціальний захист військовослужбовців: нормативно-правове забезпечення та сутність. *Підприємництво, господарство і право*, 2021. № 6. С. 90–94.

9. Дідик Н.Ф. Соціально-психологічна підтримка членів родин військовослужбовців як чинник впливу на морально-психологічний стан бійця під час виконання завдань у зоні АТО. *Український психологічний журнал*. 2018. № 1(7). С. 41-57

10. Соціальний супровід військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей: практичні аспекти діяльності посадових осіб військових частин, територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки: методичний посібник / Герасименко О.В., Горбенко І.М., Деточка О.Д., Дембіцький В.М., Єфімова В.В., Калініченко Я.В., Камінська А.С., Куц С.В., Лагодзінський В.В., Мороз В.М., Панченко В.М., Рожков Є.О., Умеренкова Н.Ф., Шевчук О.В.. Київ.: НДЦГПЗС України, 2023. 130 с.

11. Крачун А. А. Механізм соціального захисту учасників АТО (на прикладі органів місцевого самоврядування). Миколаїв : ЧНУ ім. П. Могили, 2019. 72 с.

12. Про затвердження Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери : Постанова КМУ від 14.04.2021 № 404. Законодавство України, Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 23.10.2025).

13. Капська А., Пєша І., Міхєєва О., Соляник М. Соціальна робота: навчальний посібник / А. Капська, І. Пєша, О. Міхєєва, М. Соляник. Київ : Вид-во, 2015. 256 с.

14. Слезанська, Г., Горішна, Н., Бибик, Д., Криницька, І. (2023). Соціальна підтримка ветеранів/ветераном російськоукраїнської війни та членів їхніх сімей у воєнний та повоєнний час. *Social Work and Education*, Vol. 10, No. 1. pp. 47-62

15. Сидоренко А. О. До питання соціального захисту членів сімей військовослужбовців в Україні. *Сталий розвиток суспільства та держави: сучасні*

виклики та напрямки розвитку : матеріали Всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Одеса, 18 листоп. 2022 р.). уклад. : В. С. Кучерявенко, Л. С. Бондарчук. І. С. Радковська [та ін.] ; за ред. : М. Р. Аракеляна, К. І. Спасової. Одеса, 2022. С. 180–183.

16. Сидоренко А. О. Соціальний захист членів сімей військовослужбовців. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, м. Харків, 2024. 216 с.

17. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30, Ст. 141.

18. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 19. Ст. 167.

19. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 06.12.2012 № 5403-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 1. Ст. 13.

20. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 51. Ст. 1101.

21. Про Збройні Сили України : Закон України від 06.12.1991 № 1933-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 51. Ст. 1104.

22. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.03.1995 № 355/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 19. Ст. 101.

23. Про порядок та умови надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб : постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2022 № 1338 (у редакції постанови КМУ від 04.12.2023 № 1270). Офіційний вісник України. 2022. № 93. Ст. 12.

24. Mental Adaptation and Rehabilitation Tools and Analysis. Портал Міністерства у справах Ветеранів, 2023. URL: <https://marta.mva.gov.ua/> (дата звернення: 21.09.2025 р.)

25. Міноборони розширює психологічну допомогу військовим: до процесу залучатимуть цивільних фахівців. - 18 листопада 2025, офіційний портал Міністерства оборони України. URL: <https://mod.gov.ua/news/> (дата звернення: 21.09.2025 р.)
26. Попик Ю. Зарубіжний досвід соціальної роботи з ветеранами. *Психологічні науки: № 3 (2024): Інклюзія і суспільство*. URL: <https://journals.kpdi.in.ua/> (дата звернення: 21.09.2025 р.)
27. Подорожній Є. Ю. Зарубіжний досвід соціального захисту військовослужбовців. «*Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*» № 2, 2025 *Всеукраїнський науковий журнал*. URL: <https://journals.kpdi.in.ua/> (дата звернення: 21.09.2025 р.)
28. Островерх А. М. Світовий та вітчизняний досвід вирішення проблем соціального захисту військовослужбовців. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №11. URL: <https://journals.kpdi.in.ua/> (дата звернення: 23.09.2025 р.)
29. Мазуренко Л. І. Основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців: нормативно-правове забезпечення. *Актуальні проблеми політики*. 2023. Вип. 71. С. 223-231. URL: <http://znp-cvds.nuou.org.ua/> (дата звернення: 17.08.2025 р.)
30. Марко І. Ю., Марко Є. І., Чернишова І. М. Зарубіжний досвід забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України*. 2019. №2(66). С. 135–142. URL: <http://znp-cvds.nuou.org.ua/> (дата звернення: 17.08.2025 р.)
31. Guide to Expenses and Allowances for Service Personnel. Ministry of Defense. Sponsored by CDP AF (Remuneration) Allowances. 1st Edition. July 2018. p. 52. URL: <https://assets.publishing.service.gov.uk/> (дата звернення: 01.09.2025 р.)
32. Dobrovolskyi S. The experience of the European Union countries and the USA in providing social and legal protection of military personnel. *Честь і закон*.

2024. № 2 (89). С. 50-54. URL: <https://chiz.nangu.edu.ua> (дата звернення: 01.09.2025 р.)

33. The Uniformed Services Employment and Reemployment Rights Act (USERRA) - Veterans' Employment and Training Service. URL: <https://1ll.ink/imRH5> (дата звернення: 01.09.2025 р.)

34. Jacob F., Karner S. War and Veterans: An Introduction. In F. Jacob & S. Karner (Eds.), *War and Veterans: Treatment and Reintegration of Soldiers in Post-War Societies* (p. 1–19). 2020. Verlag Ferdinand Schöningh. https://doi.org/10.30965/9783657703333_002 (дата звернення: 11.06.2025 р.)

35. Tsurkan-Saifulina Y. U. Social and psychological rehabilitation of war veterans. *Sci Bull Mukachevo State Univ Series Pedagogy Psychol.* 2022. No. 8. p. 96–104. [https://doi.org/10.52534/msu-pp.8\(3\).2022.96-104](https://doi.org/10.52534/msu-pp.8(3).2022.96-104) (дата звернення: 11.06.2025 р.)

36. Психологічна підтримка військових США та їхніх родин: психолог Брюс Кроу під час візиту до України поділився досвідом : Центр громадського здоров'я МОЗ України. <https://phc.org.ua/> (дата звернення: 11.06.2025 р.)

37. Коропатнік І. М. Адміністративно-правові засади взаємодії громадянського суспільства і Збройних сил України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2016. 519 с.

38. Універсальний тренінг із психічного здоров'я (УТПЗ) для фахівців першої лінії: посібник для тренерів (видання 2, доповнене і перероблене) <https://www.mh4u.in.ua/> (дата звернення: 28.09.2025 р.)

39. Климчук В., Царенко Л. Організація психосоціальної допомоги ветеранам війни та членам їхніх сімей. Рекомендації для місцевих органів влади. Київ: ВАІТЕ, 2021. 32 с

40. Костишин, Е., & Кіндій, І. Деякі аспекти впровадження зарубіжного досвіду соціально-психологічної адаптації ветеранів та учасників бойових дій в Україні. *Збірник матеріалів конференції. Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток.* Львів, Україна. 222 с, 2022 р.

41. Островерх А.М. Світовий та вітчизняний досвід вирішення проблем соціального захисту військовослужбовців. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №11. С.351-352.
42. Дідик Н. Система роботи із сім'ями військовослужбовців: порівняльний аналіз досвіду США, Канади, Великої Британії. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2019. №44(47). С. 37-51.
43. Климчук В., Царенко Л. Організація психосоціальної допомоги ветеранам війни та членам їхніх сімей. *Рекомендації для місцевих органів влади*. Київ: ВАІТЕ, 2021. 32 с
44. Коваленко Д. Виплати й пільги для військових та їхніх родин в Україні 2025. URL: <https://gre4ka.info/suspilstvo/vyplaty-j-pilgy-dlya-vijskovyh-ta-yihnihrodyh-v-ukrayini-2024/> (дата звернення: 05.05.2025).
45. Вікторова Л.В. Соціальна допомога військовослужбовцям в умовах війни: аналіз політик та практик в Україні. *«ΛΟΓΟΣ»*, 2023. June 23. С.48-51.
46. Публічний звіт ГО «Сила Громади», 2022 рік. URL: sylahromady.org (дата звернення: 09.09.2025 р.)
47. Публічний звіт ГО «Сила Громади», 2023 рік. URL: sylahromady.org (дата звернення: 09.09.2025 р.)
48. Публічний звіт ГО «Сила Громади», 2024 рік. URL: sylahromady.org (дата звернення: 09.09.2025 р.)